

בלבביפדיה מחשבה	בלבביפדיה עבודת ה'
יתקיים כל יום רביעי	יתקיים כל יום חמישי
רח' קדמון 4	רח' הרב בלוי 33
חולון	ירושלים
20:30	20:30

צורת אדם

בנושא עפעמים
יום שלישי יב' כסלו
רח' הרב בלוי 33
ירושלים 20:30

תוכן הגיליון

נקודה מתוך הפרשה עמוד א'
לחיות את הפרשה עמוד א'
סוגיות במחשבה עמוד ב'
שולחן ערוך עם ביאור בלבבי משכן אבנה עמוד יא'
עץ חיים עם פירושים על התורה - ועל העבודה .. עמוד יב'

בלבבי משכן אבנה

פרשת וירא ♦ תשפ"ו ♦ #422

נקודה מתוך הפרשה

ויצחק בא), והיינו שכוח שיחה זו שורשה בהגר, שמכוחה נולד יצחק כמ"ש שרה (בראשית טז, ב) "בֹּא נָא אֶל שִׁפְחָתִי אוֹלִי אֲבִנָּה מִמֶּנָּה", ומכח שיחה זו ביקש יצחק להחזיר את הגר, ולזווגה לאברהם, והבן.

והנה כתיב (בראשית כד, סג) לְשׁוֹחַ בְּשָׂדָה, ודרשו חז"ל (פסחים פח ע"א), וא"ר אלעזר, מאי דכתיב (ישעיהו ב, ג) וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הָרַה' אֶל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְגו', ולא כיצחק שקראו שדה, שכתוב בו (בראשית כד, סג) שְׂדֵה; וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוֹחַ בְּשָׂדָה. והבן שיצחק שהתפלל על הגר וקראו לדיבור אז דייקא שדה, דזה השורש שבהמ"ק אינו רק מקור לישראל, אלא אף לאוה"ע. אולם רק במדרגת שדה. ולעת"ל יעלו אוה"ע אף במדרגת הר, ואף במדרגת בית, ודו"ק.

וא"כ כשהקב"ה אומר לאברהם (בראשית כב, ב) וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים, היינו המקום שנקרא שדה (עיי"ש בהעמק דבר שביאר באופן שונה) והוא שורש חיבורו של יצחק למקור זה, מקום המקדש, חיבור במדרגת שדה. ותחילה אף הלך ישמעאל עם אברהם ויצחק (ואליעזר) אלא שאח"כ אמר להם אברהם, (בראשית כב, ה) שְׁבוּ לִכֶּם פֹּה עִם הַחֲמוֹר. והיינו שכאן נגלה ישמעאל, שעבורו היה השיח של הגר שאף הוא בכלל ביאה זו, אולם עד, ולא עד בכלל. ומכוחו היה לו ליצחק לילך למקום ביהמ"ק הנקרא שדה, ועד שם הלך ישמעאל עימם, אולם אל אחד הַהָרִים, למדרגת הר, עלה רק יצחק לבדו עם אברהם. אולם לעת"ל כתיב כנ"ל, (ישעיהו ב, ג) וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלֶה אֶל הָרַה' אֶל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְגו', ודו"ק.

וירא

פרשתו (בראשית כא, טו) כתיב במעשה הגר וישמעאל "וַתִּשְׁלַח אֶת הַיָּלֵד תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִים", ובציווי ה' לאברהם על העקדה (בראשית כב, ב) נאמר "וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים". האם הקבלת הלשונות (אֶחָד) מורה על קשר בין הדברים.

ביאור מורינו הרב שליט"א

כתיב (בראשית כא, טו) וַתִּשְׁלַח אֶת הַיָּלֵד תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִים. ובתרגום אונקלוס - תחת חד מן אילניא. ובב"ר (גג) אמרו, אר"א, שכן דרך הרתמים להיות גדלים במדבר (וא"כ השליכנו תחת שיח הנקרא רותם). אר"א תחת אֶחָד הַשִּׁיחִים, ששם השיחו מלאכי השרת. עוד אמרו במדרש אגדה, ד"א אֶחָד הַשִּׁיחִים שהייתה מטחת (שחה) דברים אחר יחידו של עולם, כמ"ש (שופטים ה, י) וְהָלַכְי עַל דָּרָךְ שִׁיחֹו.

וכתב בדברי יחזקאל (ויחי, ד"ה ויכלו), וז"ל, תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִים, היינו שיחם הוא תפילות, כמו (בראשית כד, סג) וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוֹחַ בְּשָׂדָה, עכ"ל. ובהרחבה יותר כתב בחשק שלמה (שורש פה), וז"ל, ומפני הטיול (שהדרך לשוח בטיול) יקראו האילנות שיחים, ע"ש שמטיילים ביניהם, כמו וְכָל שִׁיחַ הַשָּׂדֶה (בראשית ב, ה) שם המין תחת אחד השיחים וכו' עכ"ל. וא"כ אחד השיחים, הוא מקום שיח, הן בין בנ"א, הן שיחת המלאכים, והן שיחה לקב"ה, שיחת הגר לקב"ה. וע"ש כן נקרא ישמעאל, כמ"ש המהר"ל (נצח ישראל פ"י), וז"ל, נקרא ישמעאל שהשם שמע תפילת הגר (בראשית טז, יא), עכ"ל.

וכתיב וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוֹחַ בְּשָׂדָה (בראשית כד, סג), וי"א שיצחק היה מתפלל על זיווגה של הגר לאברהם (עיי"ן רש"י שם וייטב לך חיי שרה, ד"ה

לחיות את הפרשה והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם (בראשית יח, ב)

חסד המושרש מאהבה

על מנת שיוכל האדם לדבוק במדת הכנסת אורחים של אברהם אבינו, עליו להתחיל להכניס אורחים שהוא אוהב אותם מאוד, ואח"כ בהדרגה להכניס אורחים שהוא פחות אוהב אותם. ויכניסם מתוך רצון לקנות אהבה ע"י הכנסתם, כדברי רבותינו הנודעים, 'שאחרי המעשים נמשכים הלבבות', אם עושה כן על מנת למשוך את הלבבות עם רגש פנימי. וכך לאט לאט יוכל להכניס יותר רחוקים ויותר רחוקים, ככל שתגדל אהבתו.

למעשה:

בדור אחת לחודש יכניס אורחים לפי יכולתו, וישתדל לעורר - ולו מעט - את האהבה כלפיהם בלבד.

אברהם אבינו מדתו אהבה. ומתוך אהבתו את הבריות היה עושה חסד עמהם. וחסד תדיר היה דרכו לעשות, שביתו היה פתוח תדיר להכנסת אורחים בכל מצב; קור וחום, קיץ וחורף, לא ישובתו. אולם שורש עשייה זו היה לה בית אב פנימי, שמכחו היה לו עוז ותעצמות לעשות כן אף בזמני הקושי. והיא אהבה - אהבת ישראל ואהבת כל הבריות, האהבה הייתה בנשמה, והכנסת האורחים היה כגוף לנשמה, כגוף לאהבתו.

בראשית, יח, ו

וימחר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת לושי ועשי עגות, ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב וגו'. ואלו לשונות של זריזות, וימחר, רץ. ולהלן כתב (יט, כז) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם וגו'. וכן להלן כתיב (כא, יד) וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר וגו' (ועיין רלב"ג שם, פסוק א). וכן להלן כתיב (כב, ג) וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו וגו'. ואמרו (פסחים, ד, ע"א) כל היום כולו כשר למילה, אלא שזריזין מקדימין למצות, שנאמר וישכם אברהם בבקר. ועיין רבינו בחיי (בראשית, כב, א) פנים נוספות לזריזות אברהם בענין זה. ואמרו (חולין, טז, ע"א) זריזותיה דאברהם קמ"ל.

ופנים נוספות מצינו בדברי רבותינו לזריזות אברהם. ונעתיק מקצת ממש מן הדברים. כתב הרד"ק (בראשית, יז, כו) וז"ל, לפיכך אמר בעצם היום הזה נמול אברהם, בא להודיע זריזותו למצות האל, כי באותו היום שנמול ישמעאל בנו וכל אנשי ביתו, נמול ג"כ הוא, ואחר שמל כולם, מל את עצמו, עכ"ל. ועיין רמב"ן (שם). ועוד כתב ר' אברהם בן הרמב"ם (שם, כא, ח) וז"ל, ויעשה אברהם משתה גדול - כתבה התורה כך וטרחה להזכיר, כדי שנלמד זריזות אברהם אבינו ע"ה במנהגי הנדיבות למען נלך בעקבותיו בזה, עכ"ל. וכתב הטור הארוך (שם, כב, ג) וז"ל, ויבקע עצי עולה - זריזותו במצוה (לכך לקח עמו עצים), אולי לא ימצא שם עצים, עכ"ל.

ועומק מהות זריזותו של אברהם, נתבאר ברלב"ג (שם, כב, א) וז"ל, שראוי שיזדרז האדם לעשות מצות השם יתעלה, ואע"פ שכבר יקרה לו מזה דבר המכאיב ומצער. הלא תראה שאברהם אבינו נזדרז לעשות זאת המצוה והשכים בבקר להשלימה בזריזות עם מה שהיה בענינה מהזרות והצער, עכ"ל. והיינו שאינו רק זריזות כנגד העצלות הבאה מיסוד העפר, אלא אף נגד קבלת צער מן הזריזות והפעולה, ודו"ק. ועיין עוד תפארת יונתן (שם, שם, ג) שהיה ס"ד להמתין שישא יצחק אשה ויתקיים לו זרע ועי"ז יקוים כי ביצחק יקרא לך זרע, ואעפ"כ "ביטל כל מחשבותיו", וזה מכח זריזות. ובכתב סופר (שם, שם, א) כתב וז"ל, וישכם אברהם בבוקר - להגיד זריזותו לקיים את דבר ה' שהיה "נגד רצון עצמו", עכ"ל.

ובדקות יותר, עיקר גילוי הזריזות, מכח אהבה, ולכך שייך לאברהם, כי מידתו אהבה, וכמ"ש המהר"ל (דרך החיים, פ"א, מ"ב) שאברהם מידותיו אהבה - חסד - זריזות. אולם כתב בטור הארוך (בראשית, יז, כו) וז"ל, וסיפר הכתוב מעלתו (של אברהם) כמה היה זריז "ביראת השם", עכ"ל. וזש"כ בעקידה, עתה ידעתי כי ירא

אלקים אתה, היינו שנגלה כח זריזות מכח יראה, ודו"ק. ובדקות, מכח כללות אהבה ויראה.

בראשית, יח, ז

ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב ויתן אל הנער וימחר לעשות אותו. ובפשטות הטעם שרץ, כתב הרשב"ם על אתר וז"ל, לפי שאמר להם פת לחם דבר מועט לפי שדרכם נחוץ ללכת, הוצרך לרוץ ולמהר לפי שאמר להם מעט ועשה הרבה, עכ"ל. אולם ברמב"ן על אתר כתב וז"ל, וטעם אל הבקר רץ אברהם, להגיד רוב חשקו בנדיבות, כי האדם הגדול אשר היו בביתו שמונה עשר ושלש מאות איש שולף חרב והוא זקן מאוד וחלוש במילתו, הלך הוא בעצמו אל אהל שרה לזרז אותה בעשיית הלחם, ואח"כ רץ אל מקום הבקר לבקר משם בן בקר רך וטוב לעשות לאורחיו, ולא עשה כן ע"י אחד משרתיו העומדים לפניו, עכ"ל.

ובעומק, כח ריצה של אברהם הוא מן כח הרצון, רצון. שע"ש כן נקרא אברהם, אבה-רם, לשון אבה - רצון. ודייקא ביום זה שלחלק מן השיטות היה מילתו ביוה"כ כמ"ש לעיל, וכן סעודה זו היתה ביוה"כ לחלק מן המפרשים (עיין כלי יקר, ויקרא, טז, ג, וקצת צ"ב שהיה ביום שלישי למילתו, ומדרשות חלוקים הם). וביוה"כ כידוע מאוד מאיר ביחוד אור הרצון. וכח רצון זה, הוא הריץ את אברהם.

ובעומק יותר, איתא בחז"ל והובא במלבי"ם על אתר וז"ל, ויש לחז"ל שבן הבקר רץ מלפני אברהם, ואברהם ברא אחר ע"י ספר יצירה, שעל זה אמר וימחר לעשות אותו, ע"י ספר יצירה, עכ"ל. והיינו רץ-צר, לשון ויצר, צורה. והיינו שע"י ריצתו דבק בשורש, בהתחלה, שהוא בחינת ויצר. והיינו שרץ לשורשו, בבחינת "ואם רץ לבך".

וזה יומתק ע"פ מה שאמרו חז"ל והובא בראשונים, וז"ל הריב"א (שם, כג, ט) כשרץ אברהם אחר בן הבקר, כדכתיב ואל הבקר רץ אברהם, ברח בן הבקר ונכנס לתוך המערה, ואברהם רדף אחריו ונכנס במערה וראה שם אדם וחוה, ולכך חפץ לבו באותה המערה, עכ"ל. והיינו שרץ לשורש היצירה, שזהו אדה"ר וחוה, שבהם כתיב לשון יצירה, ויצר את האדם עפר מן האדמה.

והנה כשם שרץ אברהם אחר בן בקר, כן עורר תנועה הפוכה של ריצה אליו בעקדה. וכמ"ש רש"י (שם, כב, ג) וז"ל, והנה איל אחר נאחו בסבך בקרניו - שהיה רץ אצל אברהם, והשטן סובכו ומערבבו, עכ"ל. ויתר על כן, על ידי שעורר אור הריצה מצדו, עורר כביכול אור

הריצה אצלו ית"ש, וכמ"ש (תוספתא דסוטה, פ"ד, ה"ג) אברהם רץ לפני מלאכי השרת שלש ריצות, שנאמר וירא וירץ לקראתם וגו', וימחר אברהם האהלה וגו', ואל הבקר רץ אברהם, אף המקום ב"ה רץ לפני בניו שלש ריצות, שנאמר ויאמר ה' מסיני בא וגו'.

בראשית, יח, יח

ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו כל גוי הארץ. ואמרו (יומא, לח, ע"ב) א"ל רבינא לההוא מרבנן דהוה מסדר אגדתא קמיה, מנא הא מילתא דאמור רבנן זכר צדיק לברכה, א"ל דהא כתיב זכר צדיק לברכה, מדאורייתא מנא לך, דכתיב וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה, וכתיב ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום. וכן הוא ברש"י שכתב הואיל והזכירו "ברכו" (יש גורסים "סיפר בשבחו", עיין גור אריה על אתר). ובעומק, עיקר הברכה היא בבחינת זכר צדיק - לברכה, והיינו שיהיה המשך למדרגת הצדיק ידיה. וכמ"ש (ב"ר, וירא, מט, ג) ואברהם היו יהיה - ר' תנחום בשם ר' ברכיה, בשרו שאין העולם חסר משלשים צדיקים "כאברהם". ר' יודן ור' אחא בשם ר' אלכסנדר מיייתי לה מהכא, ואברהם היו יהיה, יו"ד עשר, וה' חמש, ויו"ד עשר, וה' חמש (ועיין סוכה, מה, ע"ב, וחולין, צב, ע"א). וכתב בספר הגימטריות (לך לך, יב) וז"ל, ואברהם היו יהיה - צדיקים בעולם כאברהם, עיי"ש.

ועומק הדבר שלא פחות עלמא מן ל' צדיקים בכל עת ממש, יתבאר ע"פ מ"ש ביוה"ק (וירא, קה, ע"ב) ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום, מ"ט ברכה דא הכא, אלא בגין לאודעה דאפילו בשעתא דקב"ה יתיב בדינא על עלמא, לא אשתני, דהא יתיב בדינא על דא וברחמי על דא, וכלא ברגעא חדא ובשעתא חדא. והביאור, כי אילו יחסר צדיקים כאברהם, היינו שנחסר הארת החסד בעולם, שהיא מדתו של אברהם וישלוט מדת הדין. אולם כשם שאצלו ית', יתיב בדינא על דא וברחמי על דא וכלא ברגעא חדא ובשעתא חדא, כן משתלשל בעולם שתמיד יהיה אור החסד מאיר אף בשעת הדין, ודו"ק, וזהו ע"י ל' צדיקים כאברהם. ולכך דייקא ביקש אברהם אולי ימצאון מנין של צדיקים בסדום ותנצל, וזהו אחר שהבטיחו הקב"ה שלא פחות עלמא מל' צדיקים "כאברהם", ודו"ק.

ומהות הברכה שיהיו כאברהם, כי מדתו של אברהם חסד, נתינה, בחינת מים כנודע, כמ"ש חז"ל, שעוזבים מקום גבוה ויורדים למקום נמוך. וזהו ממדותיו של אברהם כמ"ש באבות, רוח שפלה.

וכתב בשל"ה (ווי העמודים, עמוד התורה, פ"ה, ז) וז"ל, מצאתי בספר כנפי יונה (ח"ג, סימן

יתמך כבוד, זה אברהם שהשפיל רוחו (ודו"ק שיש שפלות נפש ויש שפלות רוח, ואכמ"ל), ואמר ואנכי עפר ואפר, לכך קרא אותו הקב"ה האדם הגדול בענקים (יהושע, יד, טו), שם זה גדול מן אדה"ר. והבן שהשפיל בלתי נראה, והגדול נראה. ומצד כך אמרו (סוטה, טז, ע"ב) ת"ר, שלשה צריכין "שיראו", עפר סוטה ואפר פרה ורוק יבמה, משום ר' ישמעאל אמרו, אף דם צפור. וז"ש בשכר שאמר ואנכי עפר ואפר בלתי נראה, זכה למצות אפר פרה ועפר סוטה שדינם "שיראו", ודו"ק.

וזהו עומק אמרם (תוספתא, שבת, פ"ח, ה"ט) לגבי שיעור הוצאה בשבת - חול עפר ואפר בכזבל, ר' ישמעאל בי ר' יוחנן בן ברוקה אומר, כדי לכסות בו דם צפור קטנה. אי זו היא צפור קטנה, זה דרור. ודו"ק שעפר ואפר "לכסות" דם צפור, שהם "הנראין" שמכסים. ודייקא צפור קטנה, כי היפך אברהם שמדתו נפש ורוח שפלה כנ"ל, בלעם ותלמידיו, רוח גבוהה, שנצטרף לבלק בן צפור לכלות זרע ישראל. וכח אברהם בעפר ואפר לכסות את בלעם ובלק בן "צפור", ודו"ק.

והנה שורש הדבר שאמר אברהם עפר ואפר דייקא, כמ"ש (ילמדנו, בראשית, אות ז) אמר לפניו, אלו הרגני נמרוד הייתי עפר, ואלו שרפני הייתי אפר. ועיין ילק"ש (וירא, רמז פג). וכתב במגלה עמוקות (נח) וז"ל, שקודם חטא אדה"ר היה אור באל"ף, ואח"כ עור בעי"ן, וילבשם אותם (כותנות עור), וממנו ירש נמרוד כתנות עור בעי"ן. והן בגדים של אדה"ר שלבש נמרוד והיו מתיראין ממנו כל חית השדה וכו', ואברהם היה תיקון אור באל"ף, לכן אמר אברהם אנכי עפר ואפר, מן עפר בעי"ן עשה אפר באל"ף, וזה זכה משעה שנשלך לכבשן אש ונעשה אפר מקלה, עכ"ל. ודו"ק. ועיין טל אורות (הקדמה, פתיחה).

בראשית, יח, לג

ואברהם שב למקומו. כתב הרבינו בחיי על אתר וז"ל, על דרך הפשט, הוא אלוני ממרא, כי משם נפרד תחילה (וכן כתבו האבן עזרא והרד"ק על אתר). ויתכן לפרש "למדתו", שהיא הכנסת אורחים, כי מאחר שיצא ידי חובתו באלה באכילה ובשתיה ולויה היה חוזר עוד לבקש אורחים יותר, וזהו שב למקומו, כי נפשו של אברהם אצולה ממדת החסד, והמדה היא מקומו (עיין תפארת שלמה ואגרה דכלה על אתר). ואפשר לפרש עוד, למקומו, לגבול הרגשותיו ומדת גופו, כי בעוד שהשכינה היתה אצלו היה כולו שכלי מופשט מכל עניני החומר והרגשותיו בטלים, לא נשאר לפניו ה' בלתי אם צורה והנפש והוא השכל הזך והטהור, כיון שנסתלקה שכינה חזר להרגשותיו ולגבולי המדות הגופניות, וזהו ואברהם שב למקומו, כלומר לגבול מדות גופו,

חסד לשכינה, ע"י שנתווסף לו אות ה', וכמ"ש בזהר (לך לך, צג, ע"א. והובא ברקאנטי, לך לך) דעד השתא לא אתגזר, וכד אתגזר עייל בהאי ה"א, ושכינתא שריא ביה, וכדין איקרי אברהם אבינו, והיינו דכתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, ותנא בה' בראם, ותנא באברהם. במאי קמיירי, "דא חסד ודא שכינתא, וכולא נחית כחדא".

ובשושן סודות (אות רסו, ד"ה סוד בת היה לאברהם אבינו ובכל שמה) כתב וז"ל, גרסינן במסכת חגיגה, דרש רבא, מאי דכתיב מה יפו פעמך בנעלים בת נדיב - מה יפו פעמיהן של ישראל כשעולין לרגל, בת נדיב - בתו של אברהם אע"ה שנקרא נדיב, שנאמר נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם, ולא אלהי יצחק אלא אלהי אברהם, שהיה תחלה לגרים. כבר התבאר שעליות ישראל לרגל היתה לתכלית לראות פני שכינה אשר היתה שוכנת במקדש, כדכתיב ושכנתי בתוכם, וכו'. ולכך דרש יופי הפעמים לישראל העולים לרגל. בת נדיב הוא כינוי לשכינה שהיא בת לחסד, כענין וחוט של חסד משוך עליה. וכבר ידעת כי אברהם ע"ה ירש מדת החסד, וזהו אמרם בת היתה לאברהם ובכל שמה, ירצה בבית שכינה ובאברהם חסד יקרא הבת בכל, עיי"ש. ועיין ברית כהונת עולם (מאמר אילו של יצחק, פרק י"ג) שחסד לאברהם גימט' ש"כ, של שכינה, עיי"ש.

בראשית, יח, כז

ויען אברהם ויאמר הנה נא הואלתי לדבר אל ה' ואנכי עפר ואפר. וזהו ממדותיו של אברהם, כמו שאמרו באבות דר"נ (פרק מה) מתלמידיו של אברהם אבינו, עין טובה רוח נמוכה נפש שפלה וכו', נפש שפלה מנין שנאמר ואנכי עפר ואפר. ועיין חולין (פט, ע"א). ואמרו (סוטה, יז, ע"א) אמר רבא, מפני מה אמרה תורה הבא עפר לסוטה, זכתה יוצא ממנה בן כאברהם אבינו (נפש שפלה, כנ"ל) דכתיב ביה עפר ואפר, לא זכתה תחזור לעפרה. דרש רבא, בשכר שאמר אברהם אבינו ואנכי עפר ואפר זכו בניו לב' מצות, אפר פרה ועפר סוטה. ובדקות, עיקר מדרגתו של אברהם עפר, כמ"ש ולשלג (מים שקפאו, מדתו של אברהם מים) אמר הו' ארץ - עפר. ומדתו של יצחק אפר, כמ"ש אפרו של יצחק צבור ע"ג המזבח (עיין ירושלמי, תענית, פ"א, ה"א), וכאשר אברהם אמר אנכי עפר ואפר, זהו אחדות אברהם ויצחק מכח אור העקדה שכתוב שם עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה - אברהם, ודו"ק. וכתב רמ"מ משקלוב (תמונת אותיות, דף רמה) וז"ל, עפר ואפר גימט' יראת הו"ה, עכ"ל.

והנה מכח שפלותו כאפר ועפר זכה לרוממות, כמ"ש (מ"ר, נשא, יג, ג) ושפל רוח

(מט) וז"ל, ולפי שהכעס בא מצד הגאווה, והיא קשה הימנו, מי שכועס כאילו עובד אל נכר (שבת, קה, ע"ב), והגאווה הוא עצמו אל נכר, ולכן, להסיר הגאווה, צריך שיכוון בשם י"ה מלא כזה, יו"ד ה"ה, כי פשוטה י"ה עולה ט"ו, ומילוי של יו"ד ה"ה עולה ט"ו, ומלת גאווה עולה נמי ט"ו. וכתיב אשירה לה' כי גאה גאה, מה כתיב בתריה, עזי וזמרת י-ה, וכפל גאה גאה, חד לשם י"ה כפשוטה וחד למילואה וכו'. וראיה שאברהם היה שונא הגאווה, רמז לן הכתוב ואברהם היו "יהיה", מלת יהיה מורה על י"ה - יה, חד לפשוטה וחד למילואה, עיי"ש.

בראשית, יח, כב

ואברהם עודנו עומד לפני ה'. ופרש"י על אתר מחז"ל (ב"ר, וירא, מט, ז) וז"ל, והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקב"ה בא אצלו ואמר לו (פסוק כ) זעקת סדום ועמורה כי רבה, והיה לו לכתוב וה' עודנו עומד לפני אברהם, אלא תיקון סופרים הוא זה, עכ"ל. ופירש במזרחי (שם) וז"ל, שאין זה דרך כבוד כלפי מעלה לומר וה' עודנו עומד וגו', עכ"ל, עיי"ש. וכתב בגור אריה (כי תבא, כה, ל) וז"ל, ולא שיהיו הסופרים ח"ו משנים ולתקן דבר בתוכו, חלילה לומר כך, אלא שהתורה נוהגת דרך סופרים, כמו שדברה תורה בלשון בנ"א (ברכות, לא, ע"ב), כך כתבה כמו שכותבין הסופרים ומתקנים הלשון לכבוד, עכ"ל. והבן מאוד ששורש דברה תורה כלשון בנ"א הוא ממדת חסדו שהיא מדתו של אברהם אבינו. והיינו שדייקא כאשר הפסיק ופרש לעסוק בגמ"ח, לשון זו נאמרה ביחס להפסק של גמ"ח דייקא, והיינו שעצם הלשון ממדת גמ"ח היא. ועיין פחד יצחק (סוכות, מאמר כ"א).

והנה ביאור "עומד", כתב בתרגום וכן ברש"י שהוא לשון תפלה, תפלת העמידה, שתיקן אברהם תפלת שחרית. וא"כ "עודנו עומד" בעומק, שאף שהלך לעסוק בגמ"ח, להכנסת אורחים, מ"מ המשיך עדיין בתפלתו, כי תפלתו במדרגת גמ"ח, כי לא נתפלל עבור עצמו, אלא תפלתו חסד, להצלת סדום, ודו"ק. וז"ל הנצי"ב (רינה של תורה, ש"ש, ג, ד) ואברהם עודנו עומד לפני ה', היינו עוד היה קשור בדביקות ואהבת ה', עכ"ל. ועיין אמרי אמת (וירא, תרע"ח, ד"ה ויאמר). אולם במב"ט כתב (שער התפלה, פרק יח) וז"ל, ואברהם עודנו עומד לפני ה' - כלומר שלא נתקררה דעתו במה שהקל עליהם בענין הצעקה, וכו', ולזה עמד לפניו ית' לראות מה יהיה בסוף, וראה שהיה יכול לגשת אליו ית' להליץ עוד טוב בעדם כיון שהוא ית' היה מקיל עליהם, עכ"ל. והיינו שהמשיך את מהלך תפלתו על סדום. ועיין באר מים חיים על אתר, ומאור ושמש (וירא, ד"ה לך).

ועיקר צירוף השלם של אברהם שמדתו

שנאמר ויהיה בשחת את סדום וגו'. וזהו זכירה מצד זכות אברהם (ועיין זוה"ק, ח"א, קד, ע"א).

ויחס זכות זו עבור לוט, אינו רק מפני היותו בן אחיו של אברהם (עיין מזרחי על אתר), אלא כמ"ש (ב"ר, לך לך, נא, ו) וישלח את לוט - מה זכירה נזכר לוט, שתיקה ששתק לאברהם בשעה שאמר אברהם על שרה אשתו אחותי היא, היה יודע ושותק. ועיין רמב"ן על אתר שאברהם גרם לו ללוט לגור בסדום, ולכך עליו לדאוג להצלתו. ועיין שם משמואל על אתר (תרע"א) בנוסח קצת שונה. ובאלשיך (נח, ו, ד"ה אלה) כתב וז"ל, מי שיזכה את הזולת כאברהם, ניצולו זולתו בזכותו. וכתב בדרשות ר"י אבן שועיב (וירא, ד"ה ובזכות) וז"ל, ולפי דעת רש"י המלאך שהציל את לוט הוא רפאל, וי"א שהוא מיכאל. כי לוט ניצול בזכות אברהם, כמ"ש ויזכר אלקים את אברהם וישלח את לוט וגו', א"כ ראוי הוא שינצל ע"י מיכאל שרו של אברהם המקבל ממדת החסד, עכ"ל.

ובעומק, עיקר הצלת לוט בזכות זכירת אברהם אינו רק לצורך הצלת לוט עצמו, אלא בעיקר לצורך זרעו של לוט, כמ"ש (ב"ר, ג, י) מצאתי דוד עבדי נאמן, היכן מצאתיו, בסדום. וכתב בבאר מים חיים על אתר וז"ל, אמר לשון וימצאון שם וגו', כי דבר זה נקרא מציאה כמאמר חז"ל בפסוק (תהלים, פט, כא) מצאתי דוד עבדי, היכן מצאתי אותו, בסדום. לצד שראה בלוט שעתידי דוד לצאת ממנו, אמר "מצאתיהו" שם. וכן אולי ימצאון שם (שאמר אברהם) בדרך מציאה, להיות צדיק עתיד לצאת מהם. ונראה שלזה נאמר ויזכר אלקים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה, כלומר נזכר לטענות אברהם שאמר אולי ימצאון, כאמור. והקב"ה הבטיחו "ואם אמצא", פירוש אפילו בדרך מציאה אם אמצא לא אשחית. ועל כן לוט שהיה חבוש אצלו נשמת דוד ע"ה בחיר ה', וישלח את לוט מתוך ההפכה, עכ"ל. ולפי"ז תפלת אברהם עצמה הצילה את לוט, וזהו ע"י אברהם עצמו שנתפלל ונתקבלה תפלתו. אולם יעויין קול שמחה (ויחי, ד"ה כי ידעתיו) שהצלת לוט אינה תולדת תפלתו של אברהם, יעו"ש.

בראשית, כ, ב

ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחותי היא. ואמרו (ב"ר, וירא, נב, ד) אחותי היא, ע"כ שלא בטובתה. והוסיפו ואמרו (פסיקתא זוטרתי, ויחי, כ, ב) שהרי בראשונה אמר לה אמרי נא אחותי את, והיא לא רצתה, לכך כתוב ויאמר אברהם. ועוד אמרו (בשכ"ל טוב על אתר) שהרי בראשונה אמר לה אמרי נא אחותי את, וכן עשתה, ולפי שנלקחה במצרים לא רצתה עכשיו לומר כן, והוא היה על כרחך אומר כך והיא שתקה. וכתב בפנים יפות (וירא, כ, ה) וז"ל, ויאמר אל שרה אשתו, ולא אמר על שרה אשתו, היינו שאמר

בבקר ויחבש את חמרו וגו'. ואמרו (סנהדרין, קה, ע"ב) תנא משום ר"ש בן אלעזר, אהבה מבטלת שורה של גדולה, מאברהם, דכתיב, וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו (חמר גימט' אברהם כנ"ל). ע"כ. והיינו כאשר נגלה בקר שהוא מדתו של אברהם, כבש את היותו, וזהו ויחבש את חמרו, ודו"ק.

ואמרו (זוהר, בראשית, עד, ע"א) ת"ח, אברהם אתקין צלותא דצפרא, ואודע טובו דמאריה בעלמא, ואתקין ההיא שעתא בתקונאה כדקא יאות, דכתיב וישכם אברהם בבקר. ובעומק, ש"כ ואל הבקר רץ אברהם, לשון בקר של בהמה ולשון בוקר של יום, ודו"ק. שזהו החסד שכתוב בתורה שהיא מדתו של אברהם, ודייקא נכתב חסד בבקר. והיינו שמחד כובש בהמה טמאה, ויחבש את חמרו, כנ"ל. ומאידך נותן בן בקר לאורחים. וזהו בקר שהוא מדתו של אברהם, כמ"ש (זוה"ק, ח"ב, לא, ע"ב) בקר - כמד"א, וישכם אברהם בבקר, דהוא מדתו ממש. ועיי"ש (בראשית, רמז, ע"ב. ושמות, קי, ע"א. ועוד מקומות). ועיין שערי צדק (השער השביעי).

ובעומק, אברהם - בקר, עולה נשר, שמדתו רחמים, כמ"ש כנשר יאיר קינו על גוזליו ירחם. ואזי מתהפך חמור, לרחם. ואזי נמתק הדין (בחינת חמר - יין. מיתוק אדמיות של היין, שהוא מדת הדין) בבחינת "בקר" טלה. וכמ"ש בזוה"ק (בראשית, כג, ע"א) הבקר אור והאנשים שלחו המה וחמוריהם (בחינת חמור של אברהם, ודו"ק) וכו' פתח ואמר וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו וגו', ההוא בקר דאברהם הוה נהיר לקיימא עליהו בזכותיה, כדין זכותא דאברהם קיימא עליהו ואזלו בשלם, ואשתזיבו מן דינא, בגין דההיא שעתא קיימא עליהו דינא לאתפרעא מנייהו, בר זכותא דההוא בקר דאברהם אגין עליהו ואשתלחו מן דינא, דלא שליט עליהו בההוא זמנא. והרי מבואר שהבקר הוא תיקון מידת הדין, תיקון בקרו טלה. וכן מבואר שם שנעשה מבקר לא רק גילוי מדת החסד של אברהם, אלא מדת רחמים של יעקב כנ"ל. וכמ"ש שם ר' יהודה פתח "וכאור בקר יורח שמש", דא נהורא דההוא בוקר, יורח שמש, דא הוא שמשא דיעקב, דכתיב (בראשית, לב, לא) ויורח לו השמש, עיי"ש. ועיין עוד זוה"ק (שם, רסג, ע"א, השמטות. וח"ג, לו, ע"א. ושם, רד, ע"א), ותיקוני זוהר (סז, ע"א. ודף עד, ע"א).

בראשית, יט, כט

יהי בשחת אלקים את ערי הככר ויזכר אלקים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה בהפך את הערים אשר ישב בהן לוט. ואמרו (ברכות, נד, ע"ב) תני, על לוט ועל אשתו מברך שנים וכו', על לוט אומר ברוך זוכר הברית. א"ר יוחנן, אפילו בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את הצדיקים,

כי מקומו של אדם הוא המקיף אותו והמגבילו (ועיין עבודת הקודש, ח"ד, פרק כז. ועיין העמק דבר ובת עין על אתר. ויעיין חידושי הגר"ז, סימן כג, והובא בגר"ז על התורה על אתר, שביאר דין מקום תפלה, עיי"ש). ועל דרך הקבלה, ואברהם שב למקומו, חזרה מדת החסד למקומה כשלא מצא זכות, ואז פועלת מדת הדין, זהו שאמר אחריו ויבואו המלאכים סדומה, וכתיב ויהי בשחת אלקים, ואין למדת הדין פעולה עד שתמסרם מדת החסד בדין, ואז מדת הדין פועלת בנידונים, עכ"ל. ועיין שערי אורה (ש"ה).

ומקור דבריו בזוה"ק (בראשית, רנה, ע"א, השמטות) ואברהם שב למקומו, מהו למקומו, למקום מעלתו הידועה (מדת החסד) ואז נסתלק הדין ונסתלק הסניגור, והקטיגור מקטרג, וזהו ויבואו המלאכים סדומה בעיר וכו', עיי"ש (מדרש הנעלם, וירא, קה, ע"א). ועוד אמרו שם (אחרי מות, ס"ד, ע"ב) וההיא שעתא אתערותא דאתער קב"ה ליצחק (מדת הדין), וקם ודאן לחייבא דעברין על פתגמי אוריתא, וכו', וכדין תב אברהם לאתריה, כמד"א, ואברהם שב למקומו ויומא אתפני שזהו מדתו של אברהם (וישכם אברהם בבקר), וחייבי גיהנם צוחין ואמרין אוי לנו כי פנה היום כי ניטו צללי ערב. ועיין מדרש רבה (וירא, מט, יב), ורש"י על אתר.

וביאור נוסף מהו למקומו, כתב האברבנאל (על אתר, כג, וז"ל, וענין למקומו, ר"ל ששב למדרגתו ודבקוהו שהיה בו תמיד, והוא מלשון מקומך אל תנח, עכ"ל. וקרוי לכך כתב בצרור המור (על אתר, ד"ה ואמר אברהם) וז"ל, ואמר ואברהם שב למקומו, להורות על מעלת נבואתו, שאע"פ שעמד זמן רב בזה הויכוח עם השם, לא קבל התפעלות, ולא נטרד בשכלו כשאר נביאים, אלא עמד בדרגתו ומיד שב למקומו בלי ערוב, וכו', ואברהם שב למקומו למדרגתו הראשונה, עכ"ל.

וביאור דק נוסף מציינו במשך חכמה על אתר, וז"ל, ואברהם שב למקומו - הוא רמז למה שארז"ל גדולה הכנסת אורחים מקבלת פני השכינה. והנה אברהם היה עסוק בהכנסת אורחים, א"כ כשהלך לדבר עם השכינה ושב למקומו, היינו שהלך למדרגה הגדולה שהיה לו מקודם, אבל לולא זה היה הולך "ממעלה אל מעלה" והוא הולך תמיד ולא יתכן עליו שב למקומו, עכ"ל. ועיין באר מים חיים על אתר. ועיין עוד אהבת שלום (ויגש) שהוא בסוד רצוא ושוב, וזהו שב למקומו.

בראשית, יט, כז

וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'. ולהלן כתיב (כא, יד) וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר שם וגו'. ולהלן כתיב (כב, ג) וישכם אברהם

כן בפניה והיא שתקה, והוי שתקה כהודאה כדקיי"ל (קידושין, יב, ע"ב), עיי"ש.

ואמרו (זוה"ק, וירא, קיא, ע"ב) ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחותי היא, תנינן לא ליבעי ליה לבר נש לסמכא על ניסא, ואי קב"ה ארחיש ניסא לבר נש, לא אית ליה לסמכא תדיר על ניסא זמנא אחרא, בגין דלאו בכל שעתא ושעתא אתרחיש ניסא. ואי ייעול בר נש גרמיה באתר דמזקא אשתכח לעינא, הא פקע כל זכותיה דעבד בקדמיתא, ואוקמה כד"א קטונתי מכל החסדים ומכל האמת וגו'. ואברהם כיון דסליק ממצרים ואשתו זמנא חדא, השתא אמאי אעיל גרמיה בצערא כדקמיתא ואמר אחותי היא (שזו בעצם לכאורה דעתה של שרה כנ"ל), אלא אברהם לא סמך על גרמיה כלום, וחמא שכינתא תדיר בדירה דשרה ולא אעדי מתמן, ובגין דהות תמן, אסמך אברהם ואמר אחותי היא, כמ"ד אמור לחכמה אחותי את, ובגין כך אמר אחותי היא.

ועיין זוה"ק (תזריע, נב, ע"א) גבי כך שתחלה בלכתם אל פלשתים - אבימלך, אמר אמרי נא אחותי את, ולא אמר בעצמו כמו הכא אחותי, כי ראה מלאך עמה ולא עמו. ולפ"ז לכאורה הכא ראה המלאך עמו (וכתבו שם עוד טעם, עיי"ש. ולפ"ז צ"ב סיבת השינוי, ואכמ"ל). ועיי"ש (לך לך, פא, ע"ב).

ומהות אמירתו "אחותי", אמרו בזוה"ק (וירא, קיב, ע"א) כלא בגין שכינתא קאמר, אחותי בת אבי, ברתיא דחכמה עלאה, ובגין כך אתקרי אחותי ואתקרי חכמה, ועל דא ותהי לי לאשה ב"אחזה", בחביבותא, וכו'. ואמר אחותי, מה אחות לא אתפרש מאחא לעלמין, אוף הכא, דהא אתתא יכילת לאתפרשא, אבל אחותי לא אתפרש לעלמין. וסימנך ולאחותו התבולה דאתמר לכהן, אתרא דאברהם שריה ביה.

בראשית, כ, ב

ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחותי היא, וישלח אבימלך מלך גר ויקח את שרה. אברהם, אב-רהם, ולעומתו אבימלך, אבי-מלך (עיין כסא דוד, דרוש י"ג, שבת תשובה. ויוסף תהלות, תהלים, לד, א. ודברי חיים, מועדים, ר"ה, ד"ה והנה ידוע. ותולדות יצחק, וירא). אב לעומת אב. וזש"כ רש"י (בראשית, כה, יט) וז"ל, הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק (אב ליצחק), לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו, מה עשה הקב"ה צר קלסתר של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק, עכ"ל. והיינו שהיה קליפה של "אב", שכאילו הוא אביו של יצחק במקום אביו האמתי אברהם, ועי"ז מפקיעים שם אב מאברהם. וכלשון התפארת יונתן (בראשית, כג, ב) שלא יאמרו ליצני הדור דהאמת אתם דמאבימלך

נתעברה שרה, דאל"כ כלום יש אב ששוחט את בנו, עכ"ל. וכלשון הפרדס יוסף (שם, כב, ז) דאם היה בנו, אב לא יוכל להיות אכזר לשחוט את בנו יחידו, עכ"ל.

וזהו ענין עצירת נקבים לכל בית אבימלך על דבר שרה אשת אברהם. כי שורש הנקבים (בחצי גוף תחתון) הוא מקום ההולדה (וזולת כך זהו נפילת הנקבים ליציאת פסולת, ואכמ"ל), ושורש כח ההולדה הוא אב המוליד. ופגם אבימלך, פגם של כח ההולדה.

ובפרטות יותר, מדתו של אברהם - חסד, שהוא אב לכל המדות, כנודע. שהם ז' מדות, לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה, כנודע. וזש"כ ויצב אברהם את שבע כבשות הצאן וגו'. ועיין זהר חדש (מדרש הנעלם, כו, ע"ב) שאמרו, ורזא דא רמיז לאבימלך דלא ישלטון בנוי עד דישתלמו אינון שבעה, זכאי קשוט בישראל, לקביל אינון שבעה דרגין דלעילא, עיי"ש. וכן הוא בזוה"ק (ח"ג, שב, ע"א, תוספת).

וכתב בשערי אורה (ש"ב) וז"ל, לשון שבועה, היא מלשון שבעה. וסוד הענין הוא מ"ש אברהם אבינו לאבימלך, כי את שבע כבשות תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת ע"כ קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם. הלא תראה שלש לשונות שהזכיר במקום הזה, כל אחד מהן לשון נופל על הלשון. אמר בתחילה כי את "שבע" כבשות תקח מידי, ואמר אחריו על כן קרא למקום ההוא באר "שבע", ומה כתוב אחריו, כי שם "נשבעו" שניהם, הרי ג' לשונות, שבע כבשות, באר שבע, ושם נשבעו, עיי"ש. ושורש השבע חסד, אב לכל המדות, אב לכל השבעה. ועיין ילקוט ראובני (וירא, אות קנג) בשם ספר התמונה. וכן ערכים (ערך באר, אות א') בשם ספר התמונה. וספר שושן עדות (שער ג).

בראשית, כ, יז

ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו.

ואמרו (ב"ק, צב, ע"א) אע"פ שהוא נותן לו (החובל לנחבל דמי נזק), אין נמחל לו עד שיבקש ממנו, שנאמר (בראשית, ס, ז) ועתה השב את אשת וגו'. ומנין שלא יהא המוחל אכזר, שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך וגו'. ואמרו (תנחומא, וירא, לו) כיון ש"בקש" אבימלך מאברהם נתרפא, כי התפלל עליו, שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים. אולם בתוספתא (ב"ק, פ"ט, הלכה כט) אמרו, החובל בחבירו אע"פ "שלא בקש" החובל מן הנחבל, הנחבל צריך שיבקש עליו רחמים, שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים.

ואמרו (משנת ר' אליעזר, פרשה יב) מנין

ששאלת הרפואה קרויה תפלה, שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא וגו'. ואמרו (ב"ר, וירא, נב, יג) ויתפלל אברהם אל האלקים - אמר רבי חמא בר ר' חנינא, מתחלת הספר ועד כאן לא נאמר בלשון הזה (לשון פלול - תפלה). ותפלתו של אברהם מדין חסד ורחמים, כנ"ל.

ואמרו (ב"ק, צב, ע"א) א"ל רבא לרבה בר מני, מנא הא מילתא דאמור רבנו, כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחלה וכו', ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו. וכתב (בראשית, כא, א) וה' פקד את שרה כאשר אמר וגו', כאשר דבר.

והבן שאם חבירו מבקש ממנו להתפלל עליו (כדברי התנחומא לעיל) אזי כיון ששורש התחלת התפלה באה מחמת חבירו ע"י בקשתו, אזי אין המתפלל נענה תחלה. אולם אם מתפלל מעצמו (כדברי התוספתא לעיל), אזי כיון שתחלת סיבת התפלה מעצמו, לכך הוא נענה תחלה, ודו"ק. ובעומק, דבר זה נאמר דייקא באברהם, כי הוא בחינת תחלה, כמ"ש כי אמרתי עולם חסד יבנה, ובאברהם נברא העולם, כמ"ש חז"ל.

וכתב הרבינו בחיי (וירא, כ, יז) וז"ל, ויתפלל אברהם אל האלקים - ע"ד הקבלה, אל האלקים, היא המדה העשירית, ועליה הזכיר מיד, וירפא אלקים, לפי שנהפכה מידת הדין למדת הרחמים. כי עזר עזר הו"ה (לבית אבימלך), מדת רחמים שנהפכה עליו לדין (ולחיפך אצל אברהם, נהפך דין לרחמים), עכ"ל. וזהו תחלה של אברהם, שנענה, והיינו שמדתו שהיא חסד, שהיא מדה התחלתית של כלל הבריאה, גברה על מדת הגבורה, ודו"ק.

בראשית, כא, ב

ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקניו. והיינו שבשרה נעשה נס שנעשה לה ארח כנשים וחזרה למעין נערות, משא"כ אצל אברהם נשאר בזקנותו ואע"פ כן ילד. כ"כ כמה מרבתינו. עיין אלשיך (פרק כא, ד"ה וה' פקד), העמק דבר (וירא, כא, ב), חידושי הגרי"ז (סימן כ), ושפתי צדיקים (וירא). ונולד בחוסר תאוה של זקן כמ"ש רבותינו. וזהו תיקונו של אברהם, שמדתו אהבה - תאוה, ודו"ק.

ואמרו (ב"ר, וירא, נג, ו) מלמד שלא גנבה זרע ממקום אחר (כליציני הדור שהיו אומרים מאבימלך נתעברה שרה. עיין ב"מ, פז, ע"א). מלמד שהיה זיו איקונים שלו דומה לו. ואמרו (לקח טוב, וירא, כא, ב) בן לזקוניו - שתי מלות הן, זיו איקונין, מלמד שהיה זיו איקונין שלו דומה לאביו, וכן הוא ביוסף, כי בן זקונים הוא לו (בראשית, לו, ג). ובספר מעשי ה' (אבות, פרק יט, וירא) כתב וז"ל, ויהיה אומר לזקוניו, כמו כזקוניו, שפירושו כזיו איקונין שלו, עכ"ל.

למעט התאווה (כמ"ש הרמב"ם במורה נבוכים, ח"ג, פרק מט), אלא כחותמו של אברהם אבינו, שלא הוצרך להתשת התאווה שהיה בן צ"ט שנה, רק למען חותם ברית קודש, עכ"ל. וזהו חותם, חתם, חתם, חתם, כמ"ש גבי מילת אברהם, שאמר לו הקב"ה, התהלך לפני והיה תמים, וזהו חתם. וזהו כח המילה לח' מכוחו של אברהם אבינו. ולפ"ז מטבע הלשון "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו", אינו רק על עצם המילה, אלא אף על יום השמיני דייקא, ודו"ק. ועיין רא"ש (קידושין, סימן מ) שנחלקו אם כאשר אין האב מל וב"ד מכניסים את הקטן לברית, אם מברכים ברכה זו, ודו"ק.

ואיתא בשו"ת איתן האזרחי (ירח האיתנים, פסחים, ד, ע"א) וז"ל, במד"ר, שאלו את ר"א תינוק לכמה ימים נימול, א"ל לשמונה, שנאמר וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים וגו'. והוא פלאי, דלמה לא אמר להם מפסוק הקודם דכתוב ובן שמונת ימים המול לכם כל זכר לדרותיכם, עיי"ש. ולהנ"ל הביאור כי יסוד דין שמונה יסודו אינו רק בולד ביצחק, אלא במהול, באברהם, ודו"ק.

בראשית, כא, ח

ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק. ויש לשון גדול על יצחק, "ויגדל", ויש לשון גדול על המשתה, משתה גדול, וכדלהלן.

ומהו גדולתו של יצחק - אמרו (ב"ר, וירא, נג, י) ר' הושעיה רבה אמר, נגמל מיצר הרע. והוא או יום המילה שהוסר ממנו ערלה, רע-לה (כן מבואר בתוס', שבת, קל, ע"א, ד"ה שש אנכי הגמל, הג-מל, שמל ביום ה"ג שעולה ח'), או בן י"ג שנה, שאז נכנס יצר טוב. וכמ"ש רש"י (תולדות, כה, כז) ויגדלו הנערים, נעשו בני י"ג שנה.

וכן איתא במדרש אגדה, נגמל (יצחק) מיצה"ר ליצ"ט, ובן י"ג שנה הוה. רבנן אמרי, נגמל מחלבו ואמרו (שכל טוב, שם, וירא, כא, כא) נגמל מחלבו לסוף כ"ד חדשים. ת"ר, תינוק יונק והולך עד כ"ד חודש, מכאן ואילך כיונק שקץ וכו', אסור לינק עד כ"ד חודש, עיי"ש. ובפסיקתא זוטרתא (שם, כא, ח) אמרו, שתי משתאות היו, אחד במילה, ואחד בגמילה. ועיין רבינו בחיי על אתר, שלכך עשה אז משתה, כי בן ג' הכיר אברהם את בוראו. ובר"ן כתב, שאז נדמה לו שהנער היה בריא וחזק ויוצא מסכנות התינוקות.

ומהו גדולתה של הסעודה - אמרו (ב"ר הנ"ל) ר' אבא ב"ר סימון אמר, גדול עולמים היה שם. ר' יודון בר מספרתא אמר, ויעשה המלך משתה גדול (אסתר, ד, יח) גדולי עולם היו שם וכו'. א"ר יהודה ב"ר סימון, משתה גדול, משתה גדולים, עוג (שהוא ענק - גדול) וכל גדולים עמו היו שם

הימים שנקנה בהם העולם, ר"ל ילדתו להקב"ה שהוא בעל השבעה כוחות שנמצא בהם כל המציאות, עכ"ל.

בראשית, כא, ד

וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר צוה אותו אלקים. ואמרו (פסיקתא דרב כהנא, יב, בחדש השלישי) אברהם נצטווה על המילה, שנאמר (בראשית, יז, ט) ואתה את בריתי תשמר. יצחק חניך (נימול ראשון) לשמונה ימים, שנאמר וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים. וזה נעשה ע"י אברהם, והרי שהוא ראשון שמל את בנו בן שמונת ימים, ודו"ק. וממנו ילפינן שחייב האב למול את בנו בן שמונת ימים (קידושין, כט, ע"א).

ואמרו (ב"ר, וירא, נג) יצחק: י - עשרה, כנגד עשרת הדברות. צ - תשעים, ואם שרה הבת תשעים שנה תלד (בראשית, יז, יז). ח - שמנה ימים מילה, וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים. ק - הלבן מאה שנה יולד (שם, שם). ועיין אלשיך על אתר. ודו"ק שאות ק-צ רומזים לאברהם ושרה, ואף אות ח' אינה רומזת ליצחק בלבד, אלא לכך שאברהם מל את יצחק לשמונת ימים כנ"ל.

ואמרו (פרקי דר"א, כט) וכשנולד יצחק, בן שמונה ימים הגישו למילה, שנאמר וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים. והגישו למנחה ע"י המזבח, ועשה שמחה ומשתה. מכאן אמרו חכמים, חייב אדם לעשות שמחה ומשתה באותו היום שזכה למול את בנו כאברהם, שנאמר (שם, ח) ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק.

ואמרו (בראשית רבתי, וירא, כא, ד) וימל אברהם וגו' בן שמונת ימים. הה"ד למנצח על השמינית (תהלים, יב, א). הה"ד נצור בני מצות אביך ואל תטוש תורת אבך (משלי, ו, כ). "שמונה" מצות יש כאן (עיי"ש שמונה שם מה הם ח' מצוות אלו) שחייב אדם לעשות בכל יום, ואלו הן, נצור בני מצות אביך, זו מצות מילה שנתנה לאברהם, עיי"ש. והבן שמצות מילה היא שורש לכל ח' מצות שבכל יום, וזה נתנה לאברהם, מצות אביך. והרי שיחם השמיני אינו רק ביחס לנימול ביום השמיני, יצחק, אלא אף ביחס לאברהם. והבן שמצוה ראשונה שנעשה באדם היא מילה ביום השמיני, והיא שורש לכל מצותיו. והרי שהשמיני שורש לכל מצותיו. וזה נעשה בתחלה ע"י אברהם.

ושורש הדבר שמילה ראשונה לשמונה נעשה ע"י אברהם, כתב בספר אפריון (בא, יב, ו) וז"ל, ובשם הגאון מו"ה הלל ל"ש נ"י, שמעתי פירוש המדרש, "כחותמו של אברהם אבינו", כלומר (שהמילה היתה) לא רק התשת כח האבר

ובחיצוניות הסיבה לכך כמ"ש חז"ל, כדי שיהיו הכל מודים ואומרים אברהם הוליד את יצחק, ולא מאבימלך נתעברה שרה, בבחינת גנבה זרע ממקום אחר. אולם בעומק זהו מהות פנימית שדומים זה לזה, ואינו רק התראות חיצונית גרידא. וכלשון צרור המור (תולדות) וכמו שהיה דומה במעשיו, כן היה דומה בצורתו, עכ"ל.

ובעומק, לזקוניו, שכיון שנולד יצחק לזקנותו של אברהם, קנה וקבל הארת זקנה של אברהם. וכמ"ש בתפארת שלמה (וירא, ד"ה ותהר) וז"ל, זה היה הכונה לטובה מאת ה' מה שלא ילדה שרה לאברהם עד עת זקנותו, כדי שיוולד יצחק מתוקן בבחינת הרחמים מבחינת זקן מלא רחמים בהמתקת הדינים. וז"ש שרה כי ילדתי בן לזקוני, פירוש שהבן יהיה נולד מבחינת זקן מלא רחמים, וכו', וזהו קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, עכ"ל. היינו שהיה דומה לזקנותו של אברהם. ועיי"ש עוד (סוכות, ד"ה שאל אביך).

ובדקות יותר, נתבאר בליקוטי מוהר"ן (תורה ס, אות ה) וז"ל, כי ילדתי בן לזקוני - כי ע"י לידת יצחק, שהוא התגלות היראה, עי"ז נמשך אריכות ימים, בחינת זקן כנ"ל, בבחינת יראת ה' תוסיף ימים, עכ"ל.

ושורש כח זה של זיו איקונין של אברהם, שורשו דייקא בזקנה של אברהם, שהרי זיו איקונין הוא נוטריקון של "זקוניו", לשון זקנה. והרי שעיקר זיו האיקונין הוא גילוי של זקנה דייקא. וכן קרוב לכך מפורש במ"ש (בראשית, כד, ב) ויאמר אברהם אל עבדו "זקן" ביתו המושל בכל אשר לו (אליעזר). ואמרו (ב"ר, חיי שרה, נט, ח) זקן ביתו - שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. המושל בכל אשר לו - שהיה שליט ביצרו כמותו.

ובדקות, זיו איקונין לשון זקנה כנ"ל, מלשון "זה קנה חכמה". בחינת חכמת אדם תאיר פניו. ולכך אליעזר שהיה זיו איקונין שלו דומה לשל אברהם כנ"ל, נקרא דמשק אליעזר, ואמרו חז"ל שהיה דולה ומשקה "מתורת" רבו לאחרים. והיינו שנגלה בו חכמת אברהם עצמו. וכן נגלה אצל יוסף שהיה זיו איקונין שלו דומה ליעקב, וזאת מפני שכל מה שקבל תורה משם ועבר מסר לו, ועי"ז חכמת יעקב נגלת ביוסף. וכמ"ש בתרגום, בן זקונא הוא לו בר חכים הוא לו. ועיין כלי יקר (וישב ג, ג). ושורש זיו איקונין זה באדה"ר, ששופרא דיעקב מעין שופריה אדה"ר (ב"מ, פד, ע"א). ועיין פני דוד (ויגש, אות א). וכתב בשל"ה (וישב, תורה אור, ט) וז"ל, רמז ב"בן זקונים", שהם אדם וחווה, שהם היותר זקנים שבעולם, עיי"ש.

ומהלך נוסף מצינו בתורת המנחה (ר"ה, דרשה ע"ז) וז"ל, בן לזקוניו - לז' קניו, לשבעה

ומצינו ברשב"ם על אתר פנים אחרות לנסיין, וז"ל, נסה את אברהם - קנתו וצערו, כדכתיב הנסה דבר אליך תלאה, על נסותם את ה', מסה ומריבה בחנני ה' ונסני. כלומר נתגאית בכן שנתתיך לכרות ברית ביניכם ובין בניהם (אבימלך וזרעו) ועתה לך והעלה לעולה וראה מה הועילה כריתות ברית שלך, עכ"ל.

ופנים נוספות מצינו בטור הארוך על אתר וז"ל, ויש מפרשים (ב"ר, נה, ו) "נסה" לשון "גודל", שגדלו כנס של ספינה הזה, בפי כל, והוא כמו נשא, עכ"ל. ואזי קנה אברהם את התואר האדם הגדול בענקים. ועיין זוה"ק (ח"א, קמ, ע"א). ומהות גדלות זו, נתבאר בצרור המור על אתר וז"ל, שכל זה היה לכלול מדת הדין עם הרחמים, בענין שלא תוכל להזיק. כי יצחק סוד הפחד והדין, כאומרו בענין ופחד יצחק היה לי. ולולי שגברו רחמי אברהם על פחד יצחק היה משחית העולם. ולכן אמר ו"האלקים" שהוא מדת הדין, נסה את אברהם ורוממהו והעלהו לכלול את יצחק עם הרחמים, וז"ש והאלקים נסה את אברהם, לרבות את יצחק, עכ"ל (ועיין עץ הדעת טוב, וירא). ועיין שפתי כהן (שמות, יד, טז), ושערי אורה (ש"ה). ומקור הדברים בזה"ק (ח"א, קיט, ע"ב. רל, ע"ב. ח"ג, יח, ע"א), עיי"ש.

ועומק נוסף במהות הנסיון מצינו בפנים יפות (בראשית, כב, יט) וז"ל, שבשעה שהקב"ה נסה את אברהם, סילק עזרו ממנו ונפל ממדרגתו מאוד, וזה היה עיקר הנסיון, שהתגבר על יצור מאוד מעצמו, עכ"ל. אולם בחת"ס (תורת משה, ר"ה) כתב שהנסיון הוא לצורך ההשרשה שיוכלו זרעו לעמוד בנסיונות. ועיין העמק דבר על אתר, ופתחי שערים (שער נתיב גדלות דז"א, פתח נו).

ודקות נוספת מצינו במלבי"ם על אתר וז"ל, יאמר והאלקים נסה, על נסיון זה האחרון לבד (אף שכבר נתנסה אברהם בתשעה נסיונות קודם לכן), שלא היה הצוין רק משום נסיון, לא לעשות המעשה ההוא (לעקוד, אלא להעלות), עכ"ל.

בראשית, כב, א

ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם וגו'. ואמרו (סנהדרין, פט, ע"ב) מאי אחר, א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זימרא, אחר דבריו של שטן, דכתיב ויגדל הילד ויגמל וגו', אמר שטן לפני הקב"ה, רבש"ע זקן זה חננתו למאה שנה בפרי בטן, מכל סעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גזול אחד להקריב לפניך, א"ל כלום עשה אלא בשביל בנו, אם אני אומר לו זבח את בנך לפני, מיד זבח, מיד והאלקים נסה את אברהם.

ואמרו (ב"ר, וירא, נה, א) נסה את אברהם - כתיב (תהלים, ס, ו) נתתה ליראיך נס להתנוסס

טוב. אולם אברהם ס"ל שעדיין יש בו מעט טוב, ולכן אף שגרשו מביתו לא גרשו לגמרי, אלא שלחו עם לחם וחמת מים, והם חלקי הטוב שבישמעאל ששורשם באברהם ומשם יונק את חיותו. ועי"ז נעשה רק רע בעיני אברהם, ולא רע מאוד, ודו"ק. וזהו שאמר הקב"ה לאברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך, כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה וגו' וגם את בן האמה לגוי אשימנו "כי זרעך הוא", והיינו שעדיין יש לו שייכות לחלקי הקדושה של אבי, אברהם. וא"ל הקב"ה לאברהם אל ירע בעיניך, והיינו לא רק שלא יהא רע מאוד בעיניו, אלא אפילו לא יהא לך רק רע בעיניו.

וזהו שאמרו חז"ל כנ"ל, הה"ד עוצם עיניו מראות ברע, ויאמר אלקים אל אברהם אל ירע בעיניך. וביאורו, שאברהם כאשר רואה דבר שיש בו תערובת טוב ורע, מקיים בעצמו עוצם עיניו מראות ברע ורואה רק חלקי הטוב שבו, ולכן בקש עבור בנו ישמעאל, לו ישמעאל יחיה לפניך. ומכאן כך זכה לבסוף שעשה ישמעאל תשובה בסוף ימיו.

וזהו מדרגתו של אברהם, עין טובה, כמ"ש באבות (פ"ה, מ"ט) כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו כו', עין טובה. ולכן נאמר בו דייקא, עוצם עיניו מראות ברע.

בראשית, כב, א

והאלקים נסה את אברהם. וכתב הרמב"ן על אתר וז"ל, ענין הנסיון לדעתי, בעבור היות מעשה האדם רשות מוחלטת בידו, אם ירצה יעשה ואם לא ירצה לא יעשה, יקרא "נסיון" מצד המנוסה. אבל המנסה יתברך יצוה בו להוציא הדבר מן הכח אל הפועל להיות לו שכר טוב, לא שכר לב טוב בלבד. ודע, כי השם צדיק יבחן (תהלים, יא, ה), כשהוא יודע בצדיק שיעשה רצונו וחפצו להצדיקו יצוה אותו בנסיון, ולא יבחן את הרשעים אשר לא ישמעו, והנה כל הנסיונות שבתורה לטובת המנוסה, עכ"ל. ועיין מורה נבוכים (ח"ג, פרק כד), והכתב והקבלה על אתר, ותפארת יונתן על אתר.

אולם רבינו בחיי על אתר כתב טעם נוסף וז"ל, ואין הנסיון ח"ו אצל ה' יתברך אלא אצל הבריות להודיע גודל מעלת הצדיק או הנביא וכו'. ודע כי נסיון העקידה היה לפרסם בעמים גודל חיוב היראה והאהבה בה' יתברך, עכ"ל. עיי"ש. והבן שאברהם מדתו חסד והטבה. ושורש חסדו הוא "לפרסם בעמים גודל חיוב היראה והאהבה", ודו"ק. וכתב במלבי"ם על אתר וז"ל, הנסיון יהיה, או לצורך המנסה, או לצורך המנוסה, או לצורך הרואים, ופה היו שלשתם, יעו"ש. ועיין אברבנאל על אתר.

וכו'. ובתנחומא (וישלח, כג) אמרו, מהו גדול, מלמד שהיו שם שם ועבר ואבימלך.

ובמשיבת נפש (לך לך, יז, א) כתב וז"ל, ובפשוטו, שהרבה במשתה והגדיל בתפנוקות לבני ביתו משמחת הגמל את בנו, עכ"ל. ובמעשי ה' (מעשה אבות, יט) כתב וז"ל, אברהם להיות זה המשתה לבנו יצחק יחידו אשר אהב, קרא אותו משתה גדול, עכ"ל. והעמק דבר על אתר כתב וז"ל, ויעש אברהם משתה גדול - כדי להראות לכל אדם כי הולד יקר בעיניו באשר הוא בנו (לאפוקי הלעז שאינו בנו), עכ"ל.

ובעומק, אברהם מדתו גדול, וכמ"ש במסכת סופרים (פ"א, ה"א) האדם הגדול בענקים, הגדול, היה אברהם אבינו גבוה יותר מענקים, עיי"ש. ולכן עשה סעודה "גדולה". והיא השורש לסעודה דלעתיד, כמ"ש (פסחים, קיט, ע"ב) מאי דכתיב ויגדל הילד ויעש משתה גדול ביום הגמל את יצחק, עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו (שזו מדת אברהם) לזרעו של יצחק. והשורש לסעודה זו שעתיד הקב"ה לעשותה הוא בכך שבסעודת אברהם ליום הגמל את יצחק עשה סעודה גדולה "שגדול עולמים היה שם", כנ"ל, והיינו קב"ה, ודו"ק היטב.

בראשית, כא, יא

וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו, ויאמר אלקים אל אברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך וגו'. ופרש"י (משמ"ר) על שיצא לתרבות רעה. ויש מפרשים שהרע לו מטעם עבור אחסנתא. עיין חת"ס על אתר. ובחת"ס כתובות (נג, ע"א) בשם אביו.

ואמרו (ב"ר, וירא, נג, יב) וירא הדבר מאד בעיני אברהם, הה"ד (ישעיה, לג, טו) עוצם עיניו מראות ברע, ויאמר אלקים אל אברהם אל ירע בעיניך. ועומקם של דברים. דהנה אמרו בפרקי דר"א (פרק ל) אמרה שרה לאברהם כתוב גט גרושין ושלח את האמה הזאת ואת בנה מעלי ומעל בני, מן העוה"ז ומן העוה"ב. ומכל הרעות שבאו על אברהם היה קשה ורע בעיניו הדבר הזה מאד, שנאמר וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו. וביאר בבאר מים חיים על אתר וז"ל, כי הוא לא ידע כל כך אשר זה רק בירורי פסולתו של יצחק, וסבר כי יש בו מחלק הטוב ג"כ, ועדיין בנו הוא, עכ"ל. עיי"ש בדבריו.

והבן שמהות אמירתה של שרה לגרש את ישמעאל ממנה ומזרעם הן בעוה"ז והן בעוה"ב, היינו מפני שאין בו חלקי טוב כלל מחלקם, ולכן אינו בר צרוף עמם לא בעוה"ז ולא בעוה"ב. וזהו וירע הדבר מאד. והיינו כי יש רע ויש רע מאד. והחילוק הוא, כי רע סתם יש בו עדיין חלקי טוב, בבחינת טוב ורע מעורבים זה בזה.

אולם רע מאוד, היינו שכולו רע, ואין בו

ירא לך זרע, ודא הוא יעקב דנפק מניה, והאי הוא ביום השלישי, וכו'. אסתכל אברהם ביום השלישי דאיהו דרגא תליתאה וחמא ליה ליעקב דזמין למיפק מניה.

בראשית, כב, ו

ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש והמאכלת וילכו שניהם יחדיו, ויאמר יצחק אל אברהם וגו', ואיה השה לעולה. ויאמר אברהם אלקים יראה לו השה לעלה בני וילכו שניהם יחדיו.

ואמרו (ב"ר, ויחי, נו, ג) זה לעקוד ולא ליעקד, זה לשחוט ולא לישחט. ובפסיקתא רבתי (מ) אמרו, מה יחדיו, שלא היצר במה שא"ל אביו, אלא כשם שזה היה שמח לקרב כן זה היה שמח ליקרב. וברש"י על אתר כתב וז"ל, וילכו שניהם יחדיו - בלב שוה.

ובעומק יותר, כתב רבינו בחיי (וירא, יח, לג) וז"ל, ויקח בידו את האש ואת המאכלת, כלומר שמדת החסד לוקטת כחותיו של יצחק ומוסרת בדין. וזהו וילכו שניהם יחדיו, ויצחק הולך אחר אברהם ברשותו ובהסכמתו, והנה מדת הדין עקודה לפני מדת החסד, שאלמלא כן תחרב העולם, וזהו סוד ויעקד את יצחק בנו, וזהו ביאור לשון "ורב חסד", שהחסד מתרבה על הדין, עכ"ל. ולפ"י ביאור יחדיו, שנכלל יצחק באברהם, נכלל הדין בחסד.

ומקור הדברים בזה"ק (וירא, קט, ע"ב) מאי טעמא והאלקים נסה את אברהם ולא כתיב והאלקים נסה את יצחק [וכבר הרחיבו המפרשים בתשובת שאלה זו. עיין מושב זקנים (בראשית, כב, א), ושפתי כהן (שם, שם, ז), ומלבי"ם (שם, שם, פסוקים ז-ט), ומשך חכמה (שם, שם, א), וכתב סופר (שם, ז, כג), ופרדס יוסף (שם, כב, א), ואברבנאל (שם), וקבלת יצחק (דרוש לער"ה), ועץ הדעת (וירא), ואמרי יוסף (שם), וייטב לב (שם), ואמת ואמונה (עמ' כו), ושיח שרפי קודש (וירא), ובית יעקב (שם)], אלא את אברהם ודאי, דבעי לאתכללא בדינא, דהא אברהם לא הוה ביה דינא כלל מקדמת דנא, והשתא אתכליל מייא באשא וכו', ובגין כך והאלקים נסה את אברהם ולא את יצחק, דאזמין אברהם לאתכליל בדינא וכו'. ותא חזי רזא דמלה, אע"ג דקאמרן דאברהם כתיב ולא יצחק, יצחק נמי אתכליל ביה בהאי קרא רזא דכתיב והאלקים נסה את אברהם, נסה לאברהם לא כתיב אלא את אברהם, את דייקא, ודא יצחק וכו'. כיון דאתעקד ואזדמן בדינא ע"י אברהם כדקא יאות, כדן אתעטר באתריה בהדיא. דאברהם ואתכלילו אשא במיא וסליקו לעילא. ועיי"ש (ויחי, רל, ע"ב), וצורר המור (בראשית, כב, א), וזהו"ק (ח"ג, יח, ע"א), וברמ"ז (שם).

וכתב בשערי אורה (שער ה') וז"ל, ותדע

ולאחרים, כמ"ש בספר המדות (ערך ישועה, ד-טז).

בראשית, כב, ד

ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחק. ואמרו (תנחומא, אחרי מות, ג) מה ראה, ראה ענן קשור על ההר, אמר לבנו בני מה אתה רואה, א"ל רואה אני הר נאה וענן קשור עליו, אמר לנעריו רואים אתם כלום, א"ל רואין אנו הר וגבעה, א"ל שבו לכם פה עם החמור, עם הדומה לחמור.

ואמרו (תנחומא, וישב, ו) אתה מוצא שהצדיקים מתרוממין בעיניהם, שנאמר וישא אברהם את עיניו וירא את המקום, וכן וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל (ודו"ק ששורשם חד שכיוון שנשא תחלה עיניו לראות את ההר לכך זכה לבסוף לשאת עיניו ולראות את האיל) וכן וישא (אברהם את) עיניו וירא והנה שלשה אנשים, ע"כ. והבן שכיון שנשא את עיניו נשיאה רוחנית לכך ראה את ההר ואת הענן קשור על ההר, משא"כ נעריו שלא נשאו את עיניהם, ראו רק הר וגבעה בלבד.

ויתר על כן אמרו (פרקי דר"א, פרק לא) מה ראה, ראה עמוד של אש מן הארץ עד לשמים, אמר ליצחק בנו בני אתה רואה כלום באחד מן ההרים הללו, א"ל הן, א"ל מה אתה רואה, א"ל אני רואה עמוד של אש עומד מן הארץ ועד לשמים, והבין אברהם כי נרצה הנער לעולה. והבן לפ"י שוישא את עיניו, היינו שהביט מתתא לעילא, ולכך ראה עמוד אש מן הארץ ועד השמים. והיינו שראה איך הנמצאים התחתונים הם ענפים ושורשם לעילא. וזהו קרבן עולה, שעולה לשורשו. והבן שלכך ראה יצחק נרצה לעולה, היינו לעולה ע"י אברהם, שחוזר לשורשו. והיינו שנעקד יצחק באברהם כדברי הזה"ק שהוזכרו לעיל, וחוזר מדת הדין לשורשו, שהרי הדין נשתלשל מן החסד.

והנה כתיב ביום השלישי וישא אברהם את עיניו. וטעם ביום השלישי דייקא, אמרו כמה טעמים. בפסיקתא זוטרתא (וירא, כב, ד) אמרו אין הקב"ה מניח את הצדיקים בצער יותר משלשת ימים. ובפסיקתא רבתי (מ) אמרו, ולמה לא ראה ביום הראשון, כדי שלא יהיו אוה"ע אומרים בהול היה ולא היה יודע להיכן הולך (ועיי"ן ב"ר, וירא, נו, א).

ובעומק ראה ביום השלישי מכא "בין עיניכם", בעין השלישית שגבוהה משתי העינים, ולכך ראה מה שראה ענן קשור ועמוד של אש מן הארץ ועד לשמים. ושורש לדברים שיום השלישי הוא מדרגה שלישית, כמבואר בזה"ק (וירא, קכ, ע"א) שאמרו, מ"ט, ביום השלישי וירא את המקום מרחוק, אלא בגין דכתיב כי יצחק

מפני קושט סלה, נסיון אחר נסיון (כמ"ש באבות ה, ג) עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ע"ה ועמד בכולם, וגידולין אחר גידולין, בשביל לנסותו בעולם, בשביל "לגדלן" בעולם כנס הזה של ספינה". וכתב רבינו בחיי (וירא, כב, ב) וז"ל, וענין העקדה היה נסיון אחרון, עכ"ל. אולם יעויין ספר הישר (חלק החידושים, סימן קמג) שס"ל שנסיון העקדה היה נסיון תשיעי, עיי"ש. ועיין פרקי דר"א (פרק כו), וב"ר הנ"ל. וכתב בשל"ה (תולדות, תורה אור, יט) וז"ל, ונסיון העשירי הוא סוד המעשר, הוא קדוש ביותר מכולם.

וכתב המהר"ל (דרך חיים, פ"ה, מ"ג, ד"ה עשרה נסיונות) וז"ל, יש לשאול למה נתנסה אברהם יותר מיצחק ויעקב, ואף שמצאנו כי גם יצחק ויעקב נתנסו, כדאיתא בפרק חלק (סנהדרין, קז, ע"ב. ועיין צדקת הצדיק, אות ד), מ"מ לא מצינו בפירוש רק אצל אברהם. ועוד קשה, מה ענין הנסיון, כי הוא יתברך יודע הכל, למה צריך לנסות את הצדיק.

יש לך לדעת, כי הנסיון שהקב"ה מנסה את הצדיק, כדי שיהיה נמצא צדקותו בפועל נגלה ולא שיהיה צדיק נסתר, ולא היה ראוי אברהם לכל המעלות אשר נתן הש"י אליו רק כאשר היה נמצא צדקותו בפועל. כי הנסיון הוא שרצה השי"ת שתהיה הידיעה בצדקותו של אברהם במדת הדין ולא במדת הרחמים (ולכך היה נסיון האחרון עקדת יצחק, שמדתו של יצחק דין, ודו"ק), ואין הידיעה במדת הדין רק כאשר נמצא נגלה בפועל לגמרי, וכו'. וז"ש כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה, פירוש, עתה ידעתי במדת הדין לגמרי כי ירא אלקים אתה, עכ"ל. עיי"ש (אברהם - חסד, עולה ש"כ, והוא מיתוק ש"כ דינים הנודעים). וזהו היפך מדתו, שהיא מדת החסד, ודו"ק.

והתדבקות במדת ההפכית לו אינו בדרך טבע, אלא נס. וזהו שכתב המהר"ל (שם, שם, שם, ד) וז"ל, וכל נסיון הוא מלשון "נס" (עיי"ן מלבי"ם, שמות, יז, טו. וספר חיי נפש, סוד ז'). וחשק שלמה, שורשים, שורש נס), שהוא דבר היוצא מן הטבע ומסדר העולם, עכ"ל. וכתב שם (מב) וז"ל, כל לשון נסיון מלשון נס, שכשם שהנס בלתי טבעי, כך הנסיון בלתי טבעי. כי אם אין המנוסה נוהג שלא בטבע אינו יכול לעמוד בנסיון, כי אין הטבע נותן שישחוט האדם את בנו, וכן כל שאר נסיונות, עכ"ל. וזהו ענין קרבן "להקריב לפניך" כנ"ל, והיינו לקרב ההפכים, ודו"ק. וזהו נס מלשון נס להתנוסס שעולה למעלה כקרבן, ושם מאחדים ההפכים, כנודע. וכלשון השפת אמת (ר"ה, תרל"ז, ד"ה במדרש) כל נסיון הוא נס הנעשה ע"י האדם, שהוא אות על זה האדם שיש לו התדבקות בשורש עליון למעלה מהטבע, לכן בני ישראל מוכנים אל הנסים, עכ"ל.

ומכא כך פותח בעבור כך אור של נס לעצמו

לך, כי אברהם עקד את יצחק, כדי שתהיה מדת יצחק עקודה יד ורגל וכבושה תחת מדת אברהם, עיי"ש. ועיין שערי צדק (שער י').

בראשית, כב, יא

ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר אברהם אברהם. ובביאור כפל מלת אברהם אברהם, מצינו כמה ביאורים.

כתב רש"י על אתר וז"ל, לשון חבה הוא שכול את שמו, עכ"ל. ובאבן עזרא על אתר כתב וז"ל, פעמים, כמו בחפזון, עכ"ל. וביאר ברד"ק על אתר וז"ל, כפל לו השם כדי שישמע מהר וימנע מלשחטו, עכ"ל. ויתר על כן חידד הרבינו בחיי (פסוק י) וז"ל, שתי פעמים מפני שהיה ממחר לשוחטו, עכ"ל. ומקורו במדרש תנחומא (תולדות, ה, ו), והובא בבעלי התוס' (פסוק יד), אברהם אברהם - ב' פעמים, למה שנה, לפי שהיה ממחר לשוחטו. ועיין ספר הגמטריות (ויצא, אות ט').

ובמדרש רבה (וירא, נו, ז) אמרו, אברהם אברהם - תני ר' חייא, לשון חיבה, לשון זרז, ר' אליעזר בן יעקב אמר, לו ולדורות. וכתב במלבי"ם על אתר וז"ל, ר"ל, קריאת השם הוא לשון חבה, וכפל הקריאה הוא לזרז, עכ"ל. אולם יעוין תורה תמימה על אתר שביאר שעצם ההכפלה הוא חיבה, עיי"ש ביאורו. וכן הוא באמרי שמאי על אתר. ועיין ברית כהונת עולם (מאמר סוכת שלום, פרקים ה, י"ב).

ובזוה"ק (וירא, קכ, ע"א) אמרו, אברהם אברהם, בתראה שלם, קדמא לא שלם. ועיין שם (נשא, קלח, ע"א), ושמו"ר (ב, ו), ובמד"ר (יד, כ). וביאר בצרור המור (בראשית, כב, יב) וז"ל, כי עכשיו אחר הפועל הוא שלם, אבל קודם הפועל לא היה שלם, כי היה בחירי וראוי להטות אחר דעת רוב בני אדם, עכ"ל. וכן הוא בזוה"ק (בלק, קפז, ע"א) משה לא הוה ביה פירודא, דכתיב משה משה, דלא פסיק טעמא, כמ"ש אברהם אברהם, (שבאברהם) דפסיק טעמא בגין דהשתא (כאשר נימול) הוה שלם מה דלא הוה מקדמת דנא. אולם עיקר שלמותו קנה בעקידה (משא"כ בבית נקרא תמים, התהלך לפני והיה תמים), וכמ"ש בכל יקר גבי העקידה (על אתר) וז"ל, ומה שלא קראו בפעם ראשון ב' פעמים לשון חבה, לפי שעדיין לא נודע חבתו לכל באי עולם, כי שמא לא יעמוד בנסיון, ואחר שעמד בנסיון אז נראה לעין כל ביתר שאת ויתר עז על זולתו, ע"כ קראו אברהם אברהם שני פעמים, עיי"ש. ועיין קול ברמה (אות קס"ח).

וטעם נוסף מצינו במלבי"ם על אתר וז"ל, כפילת הקריאה באו אל שני חלקיו, אל הגוף ואל הנפש (ואמרו (תנחומא, שמות, יח) כל מי שנכפל שמו הוא בשני עולמות, נח נח אברהם

השם, פ"א) וז"ל, ועיקר היראה שהיא באה מכח האהבה, כי מי שהוא אוהב את אחד, הוא מכוון לעשות רצונו בכל אשר אפשר "שלא יהיה פרוד לזאת אהבה", ובשביל כך הוא ירא לעבור רצונו ג"כ אף בדבר קטן כי זה יהיה ביטול האהבה, וזאת היראה שנאמר באברהם, עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה, עיי"ש.

ולכך בעומק יראה זו נקראת אהבה, כמ"ש בשל"ה (עשרה מאמרות, מאמר ג-ד, אות קס"א) וז"ל, הוסיף אהבה על אהבה, דהיינו יראה שהיא לפני ולפנים היוצאת מאהבה, שעליה אמרו רז"ל, ירא אלקים האמור באברהם מאהבה, עכ"ל. ועל בחינה זו אמרו (ברכות, ל, ע"ב) מאי וגילו ברעדה (אברהם יגל), אמר ר' אבא בר מתנא אמר רבה, במקום גילה שם תהא אעדה. ועיין ר' יונה (שם). וביאר הבעש"ט (תולדות יעקב יוסף, חוקת, אות ו') שהוא סוד כללות ההפכים. וכן מובא בכתר שם טוב. ועיין בית אהרן (וירא, ד"ה מה אומר), וחיים וחסד (ברכות, תל"ח), ומאור עינים (דברים). ועיין עוד שפת אמת (ליקוטי הש"ס, ד"ה בגמ' ריש) שביאר שמהתבוננות אחד באים שניהם, עיי"ש. ולהנ"ל זהו יראה שהיא תולדת האהבה, כנ"ל.

וביתר ביאור כתב הישמח משה (תרומה) וז"ל, במקום גילה שניתוסף הכרה ושמחה ואהבה, שם תהיה רעדה על קיצור הכרה והעבודה שמעדרה, עכ"ל. ועיין קדושת לוי (בראשית). וביאור נוסף שונה מצינו בדברי אמת (לחזוה מלובלין, חקת) וז"ל, במקום גילה שם תהא רעדה, כשישראל שמחים עם הבורא ב"ה נופל פחד על שונאי ישראל, וזה במקום ב"ה, גילה, שם היא הסט"א רעדה, עכ"ל.

אולם בערבי נחל (תזריע) הובא מהלך הפוך, שהיראה מביאה לשמחה, וז"ל, שאי אפשר להרגיש שמחה אלא מתחלה היה רועד, עכ"ל.

בראשית, כב, יד

ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה. ונקרא כן מלשון ראה, ונקרא כן מלשון ירא, יראה ופחד.

ובבחינת ראה, אמרו (מכילתא דר' ישמעאל, בא, ז) וראיתי את הדם, רואה אני דם עקדתו של יצחק, שנאמר ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה. וכן אמרו (מדרש אגדה, וירא, כב, יד) שיראה המקום כאלו שחטתי בני לפניך. וכן אמרו חז"ל שנקרא כן מלשון ה' "יראה" לו השם, כמ"ש (ב"ר, וירא, נו, י) ר' יוחנן אמר, אמר לפני רבש"ע בשעה שאמרת לי קח נא בנך יחידך היה לי להשיב, אתמול אמרת לי כי ביצחק וגו', ועכשיו קח נא את בנך וגו'. ואמרו (שכל טוב, שם) ה' יראה, כי יש לי להשיב תשובות. ובבחינת יראה ופחד אמרו (פסיקתא רבתי, מ) א"ל הקב"ה שהייתי מבקש ליודעך בעולם שלא

אברהם וכו'), שתחילה קרא אל הגוף שיתפשט מחומריותו ויוכן אל הנבואה, ואז קרא אל חלק השמים ממעל שהיא הנפש, עיי"ש. ועיין עוד בדבריו באילת השחר (פרק טו) על כללות כפילת מלים בלשון הקודש. וכתב ברוח חיים (אבות, א, א) וז"ל, אברהם אברהם, פסיק טעמא בגויה, ר"ל בין אברהם דלעילא שהוא הנפש בשורשה בעולם העליון ובין אברהם השני כשהיא מולבשת בגוף בקצה האחרון שלה, יש הפסק בגויה, שהגוף הוא המפסיק שלא נזדכך חומרו כ"כ באופן שלא יהיה חוצץ ומפסיק, עיי"ש. ועיין ספר הברית (ח"ב, מאמר ח', אותות הנבואה, פ"א). ועיין שער מאמרי רשב"י (נח), ושערי קדושה (ח"ג, ש"ה). ועיין ספר הליקוטים (בראשית, ג).

וכתב בכתב והקבלה על אתר וז"ל, היתה נפשו דבוקה באהבת רצון קונו, עד שכל מחשבתו וכל רעיונותיו היו טרודים כ"כ באהבה עזה בקיום מצוה זו, עד שלא נשמע לאזניו קריאת שמו בפעם הראשונה, רק אחר קריאה שניה נתעורר לשמוע (רמ"א), עכ"ל. וכן הוא בהעמק דבר על אתר.

ועיין ספר העקרים (מאמר א, פרק יא), ומחשף הלבן (וירא), ומעגלי צדק (אות מ), וחיים וחסד (בהעלותך), ומאור עינים (לך לך), ועבודת ישראל (חיי שרה), ושפת אמת (וירא, תרנ"ח), ופרי צדיק (בלק, אות ח'), ואמרי נעם (תולדות).

בראשית, כב, יב

ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה ולא חשכת את בנך יחידך ממני.

והנה מדתו של אברהם אהבה, כמ"ש (ישעיה, מא, ח) אברהם אהבי. ועי"א אמרו (סוטה, לא, ע"א) תניא, ר"מ אומר, נאמר ירא אלקים באיוב ונאמר ירא אלקים באברהם (עיי"ב, טו, ע"ב), מה ירא אלקים האמור באברהם מאהבה, אף ירא אלקים האמור באיוב מאהבה. ואברהם גופיה מנ"ל, דכתיב זרע אברהם אוהבי.

ומהות יראה מאהבה, ביאר בהכתב והקבלה על אתר וז"ל, ענין אהבה גדולה ויראת הרוממות (ולא יראת העונש שהיא נבדלת מאהבה) להש"י, כשהוא אוהב את ה' באמת והוא ירא תמיד פן יפגום בכבודו חלילה. ויזכה אליה מי שנכנס לפניו משורת הדין (כמ"ש הרמח"ל בפרק החסידות) בכל מעשיו, וכו', כי האוהב השלם הוא ירא תמיד מעשות דבר נגד רצון אוהבו, וכמ"ש החכם, האהבה היא מלאה יראה, לכן ישתדל לעשות לו גדרים וסיגים כדי שלא ליגע במה שלא תהא דעת הנאהב נוחה הימנו, עכ"ל. וזהו יראת הרוממות. ועיין קדושת לוי (אבות).

וכתב המהר"ל בנתיבות עולם (נתיב יראת

אשר אינם מסוגלים לעשות רק מצות השי"ת ולא זולתו. והנה לשחוט את יצחק באמת לא היה מצוה כלל, וכמו שמביא רש"י מן המדרש, לא אמרתי לך שחטוהו אלא העלתו, אסקיה אחתיה, רק אברהם טעה וקסברי לשחטוהו, ולכך כאשר רצה לקחת בידו את המאכלת הוצרך להתאמצות לשלוח את ידו בכח, עכ"ל. וכן הובא בפרדס יוסף על אתר, ובשפתי צדיקים (וירא), ובדברי מנחם (וירא). וכן מבואר באוהב ישראל (ליקוטים חדשים, לך לך), ובאגרא דכלה (וירא). והובא במקומות מספר בדברי רבותינו.

ולכאורה לפי הכתב והקבלה שלח אברהם את ידו הימנית, ולכך נעשה בזריזות. ולפי דברי החוזה מלובלין שלח ידו השמאלית, יד כהה, כמ"ש במנחות (לו, ע"ב) שסתם ידו זהו יד שמאל, עיי"ש. אולם לשיטת הכתב והקבלה סתם ידו זהו יד שמאל, אבל שליחת יד שהוא לשון זריזות קרוי על יד ימין. ועיין בהגהות מהרש"ם במנחות שם.

והנה לבסוף כתיב אל תשלח ידך אל הנער וגו'. ואמרו (שכל טוב על אתר) מלמד שנזלו דמעות של מלאכי השרת על הסכין. אולם בפענח רזא על אתר כתב וז"ל, ויקח את המאכלת, הפך ידו וראה שאין בה מאכלת, זהו וישלח אברהם את ידו ויקח וגו', שהפך ידו וביקש ליקח ולא מצא, עיי"ש.

ובעומק, כי כל מעשיו של אברהם בזריזות, כי זו מדתו, אהבה - זריזות, ולכך מעשה זה שנעשה בכבדות כנ"ל, אין לו קיום.

ובפנים עמוקות יותר, זהו תנועה ברצוא ושוב, וכמ"ש בלקוטי הלכות (או"ח, תפלת ערבית, ה"ד) וז"ל, אסקיה אחתיה, כי אין רצונו ית' שישאר שם וכנזכר לעיל, רק תכף צריכין לחזור מהבטול בבחינת רצוא ושוב, עיי"ש.

ושלשה אמה היו בו, מהיכן מצאו אותו לשעה, אלא שלמד שהיו מוצנעין עמהם מימות יעקב. והיינו שמבאר שבע לקח יעקב את בריח התיכון. ובמשכן הוא מבריש מן הקצה אל הקצה. ובקומת יעקב מבריש מן העקב לראש, מיעקב לשון עקב, לישראל לשון ראש, כנודע.

ושורש הדבר באברהם שנטע אשל בבאר שבע. ואמרו (סוטה, י, ע"א) ר' יהודה ור' נחמיה, חד אמר פרדס וחד אמר פונדק (בסוד פרדס זהו אכילה שתיה ליה. ובסוד פונדק זהו אכילה שתיה לינה. עיין ילק"ש, תהלים, רמז תתס"ט. ומדרש תהלים, לו). ובעומק פרדס, ר"ת פשט רמז דרוש סוד, כנודע, וזהו שורש בריח התיכון, שמבריש מן הקצה אל הקצה בתורה, בכל חלקיה.

ובעומק יותר גילה אברהם את שמותיו ית' המברכים מן הקצה אל הקצה, וכמ"ש בספר הליקוטים (ויחי, כא) וז"ל, הוי"ה ואלקים, הוי"ה ואדני, אלו הארבע שמות עולים באר, עכ"ל. הוי"ה - ראש, אלקים - אמצע, אדני - סוף. וזהו תיקון ה"באר". ודו"ק היטב. ושורש התיקון מלבד צירוף שם הוי"ה עם אלקים ושם הוי"ה עם אדנות, צירף מילוי שם ההוי"ה ביו"ד העולה ע"ב. וזהו שבע, ש-עב, שתחלה היה רעב, ר-עב, ואחר תיקונו נעשה ש-בע (וג"פ עולים ר"ו, כנודע, ואכמ"ל). ועיין בהרחבה ברמח"ל (אדיר במרום, ד"ה שמיא דעתיקא סתים מכולא).

ויתר על כן, אברהם שורש לכל ז' עמים, וזהו באר שבע שתיקן והשריש את האמונה בכל הז'. והעמיד תיקון זה ע"י ש"נשבוע" שבועה לאבימלך. ועיין שושן עדות (שער שלישי), וילקוט ראובני (ערכים, ערך באר, אות א', בשם ספר התמונה), ורקאנטי (וירא).

בראשית, כב, י-יב

וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחט את בנו. ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר אברהם ויאמר הנני - ויאמר אל תשלח ידך אל הנער וגו'.

וכתב הכתב והקבלה על אתר וז"ל, יורה בזה דלקיחת המאכלת לא היתה בעצלות ובשפלות ידים כעושה דבר שלא נחא ליה, אבל בזריזות גדולה כמו שפושט ידו לקחת דבר שחשקה נפשו בו וכו', כי לשון שליחות יורה על הזריזות, לכן השגת הקנינים שמשדלים אחריו בזריזותו נקרא משלח ידך (ראה, טו, י), עכ"ל.

אולם מצינו מהלך הפוך בספר אפריון על אתר וז"ל, שמעתי בשם הגאון הקדוש מהרי"א מלובלין זצ"ל, שאמר לפרש הא דכתיב וישלח אברהם את ידו, דמשמע שהיה צריך איזה כח התפעלות לקחת את המאכלת. והוא, כי הצדיקים הקדושים אשר אך מצות השי"ת יעשו כאברהם, הנה אבריהם מתקדשין כ"כ עד

על חנם בחרתי בך מכל האומות, כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה (בראשית, כב, יב), מיד ויקרא אברהם את שם המקום ההוא ה' יראה וגו'.

ובעומק, יראה אותיות יהא-הר, וכמ"ש (תנחומא, ויחי, כב) לפיכך נקרא הר המוריה מוריה (אותיות הר-יום), שמיראתו של הקב"ה יתברך נעשה הר. וכן אמרו (ילק"ש, וירא, רמז ק) מתחלה היה המקום עמוק, אמר הקב"ה, אין דרך לשכון בעמק אלא במקום גבוה מעולה ויפה והגביהו הקב"ה, לכך נקרא הר המוריה, שמיראתו נעשה הר. ע"כ. והנה נראה יותר למרחוק, וזהו בהר ה' יראה, שנראה ההר עצמו. ושורשו באברהם, אותיות הר-אבם. וז"ש (ספרי, ואתחנן) אברהם קראו הר (בראשית, כב, יד) אשר יאמר "היום", בהר ה' יראה, וזהו דייקא היום מכוחו של אברהם, ודו"ק. ועיין זבחים (נד, ע"ב). ועיין עוד שו"ת דברי יציב (חו"מ, סימן צב), ושו"ת להורות נתן (ח"י, הקדמה).

ואמרו בזה"ק (ח"ב, סט, ע"ב) אברהם קרי ליה הר, מה הר הפקירא לכל מאן דבעי בעלמא, אף אתר דא קדישא הפקירא לקבלא לכל מאן דבעי בעלמא. ועומק הדבר שהוא הפקר מלבד פשוטו שסתם הר הפקר, אולם בעומק לפי הנ"ל שמיראתו של הקב"ה נעשה הר וזהו מכח גילוי עבודתו של אברהם, וי"א ע"י תפלתו, ולכך זהו מקום חדש שהוא הפקר. וכן האיל שהקריב שם זכה בו מן ההפקר, כמ"ש ברמ"ע מפאנו (מאמר הנפש, ח"ד, פרק יד) וז"ל, ובכל מקום שנזכר אילו של יצחק אינו אלא אחר שזכה בו אברהם מן ההפקר, עיי"ש. ועיין תפארת ישראל (אבות, פ"ה, מ"ו, יכין, אות מא) שאיל זה שנברא בבין השמשות (אחד מתולדותיו) לא זכה בו אדם מעולם, עיי"ש.

ולכל זה זכה אברהם, מחד כי היה זהיר בהפקר, עיין בשפתי חכמים (בראשית, כד, י), ומאידך הכיר שאי אפשר לעולם שיהא הפקר בלא מנהיג ובעלים.

בראשית, כב, יח

והתברכו בזרעך כל גוי הארץ עקב אשר שמעת בקלי, וישב אברהם אל נערו וילכו יחדיו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע.

והנה שורש יעקב באברהם הוא מקרא דידן "עקב" אשר שמעת בקלי, עקב - יעקב, י-עקב, וזש"כ ויתברכו "בזרעך", ודו"ק.

והוא שורש ישיבת יעקב בבאר שבע, כמ"ש (בראשית, מז, א) ויסע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע. ואמרו (ב"ר, ויגש, צד, ד) להיכן הלך, א"ר נחמן, שהלך לקוץ אבנים שנטע אברהם זקינו בבאר שבע, היך מד"א (בראשית, כא, לג) ויסע אשל בבאר שבע וגו'. והבריה התיכון בתוך הקרשים, א"ר לוי, והבריה התיכון שנים

שולחן ערוך עם ביאור בלבבי משכן אבנה

סימן יח' - סעיף א': לילה לאו זמן ציצית הוא, דאיתמער מוראיתם אותו. להרמב"ם כל מה שלובש בלילה פטור אפילו הוא מיוחד ליום, ומה שלובש ביום חייב אפילו מיוחד ללילה. ולהרא"ש כסות המיוחד ללילה פטור אפילו לובשו ביום, וכסות המיוחד ליום ולילה חייב אפילו לובשו בלילה. הגה: וספק ברכות להקל, על כן אין לברך עליו אלא כשלובש ביום והוא מיוחד גם כן ליום. ואחר תפלת ערבית אע"פ שעדיין יום הוא אין לברך עליו. ובלי יו"כ יתעטף מבעוד יום ויברך עליו.

בירור הלכה - סעיף א'

מצינו כמה והנה בביאור מחלוקת זו יש כמה פנים, הן בדעת הרמב"ם והן בדעת הרא"ש.

שיטת הרמב"ם

א. כתב הלבוש (על אתר) וז"ל, יש אומרים (הרמב"ם) שהוא ממעט כל מה שלובש בלילה אפילו הוא מיוחד ליום, דהא שעת לבישה לאו "בר ראייה הוא", וכל מה שלובש ביום אפילו הוא מיוחד ללילה חייב, שהוא בשעת לבישה בר ראייה, עכ"ל. ונראה מדבריו שצריך שיהיה "בר ראייה", ולא ראייה בפועל.

ב. שורש החיוב הוא שזמן שראוי לראיה מחייב, וזמן שאינו ראוי לראיה פוטר. אולם גדר הדין אינו ציצית "בר ראייה", אלא זמן, ואיזה זמן הראוי לראיה, הוא יום. ולכאורה גדר החיוב שהיום מחייב כי הוא בר ראייה, ואין הגדר שהלילה פוטר כי אינו בר ראייה [ועיין ערוך השולחן אות א', וז"ל (לדעת הרא"ש) והא דקרינן לה מצות עשה שהזמן גרמא, דכיון דהלילה גורמת, דכסות המיוחד לה פטורה, עכ"ל. ולכאורה הגדר היותר מדוקדק, שהיום גורם החיוב].

ג. אמרו (מנחות, מג, ע"ב) וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה', כיון שנתחייב אדם במצוה זו, נתחייב בכל מצות כולו. ופרש"י וז"ל, שהאיר היום נתחייב בכל המצות, דרוב מצות נוהגות ביום, עכ"ל. ולפ"ז אין גדר הדבר ששורש החיוב יום מפני שהוא זמן ראייה, אלא מפני שמזכיר כל מצות שזמן חיובם ביום, ולפ"ז שורש הגדר הוא, וראיתם וזכרתם. אולם הרמב"ם (הלכות ציצית, פ"ג, ה"ז) כתב, שכתוב וראיתם אותו ולא הוסיף וזכרתם. וקצת משמע שלא פסק כדעה זו. וכן יש לעיין איך מבאר הרא"ש גמרא זו, ונראה שיבאר שע"ד כלל לובשים כסות יום ביום, וכלשון רש"י "ברוב", רוב דייקא.

שיטת הרא"ש

א. טעם הדבר שתלוי בבגד אם עיקרו ליום אם לאו, נראה שדרך בנ"א ללבוש בגד חשוב ביום, ובגד פחות חשוב בלילה, ולכן חייבה תורה דייקא בגד חשוב ופטרה בגד שאינו חשוב.

ב. ציצית הוא נוי לבגד. עיין לבוש על אתר. ובפשטות אחר שצותה התורה, זה נוי. אולם י"ל שגדר המצוה, לעשות ציצית שתהא נוי לבגד. והוא חידוש. ולכך בגד של יום הדרך לעשות לו נוי, וחייב, אולם בגד של לילה אין דרך לעשות לו נוי, ולכך פטור.

הלכה פסוקה - סעיף א

בגד שרוב בנ"א לובשים אותו בלילה ואדם זה לובשו ביום, נראה שספק ברכות ולא יברך.

פירוש על דרך הסוד - סעיף א'

כתב צמח כתב נשער הכוונות (דרושי תפלת ערבית, דרוש א) וז"ל, דע, כי לילה לאו זמן ציצית הוא, כמזכר בגמ'. אמנם אין זה אלא בטלית גדולה שמתעטפין בו נשעת התפלה, והטעם הוא צמה שנתבאר אללנו בדרושי הציצית, כי הטלית והציצית הוא צמינת אור

המקיף הנמשך מלד אימא עלאה אל ז"א הנקרא מדת יוס, אצל נוק' דז"א הנקרא מדת לילה כי אז זמן שליטתה אין לה צמינת אור מקיף משם, אצל הטלית קטן כזר נתבאר כי צמינתו הוא מצמינת זמן הקטנות שאז הז"א הוא צמינת העיצור דתלת כלילן בתלת, ולכן נוהג אפילו בלילה, שבלילה הז"א ישן בסוד העיצור, שחזור להתעצר תוך אימא עילאה בסוד ג' דקטנות, וצמינתו זו אינה מתבטל אפילו בלילה, כי דוקא טלית דצמינת הגדלות הוא שנפסק ומתבטל בלילה, אצל ציצית דזמן ג' כלילן בג' אינו מתבטל כלל לעולם אפילו בלילה. ולכך צריך לומר שלא להסיר מעליו ציצית קטן לא ביום ולא בלילה, וישכח עמו בלילה, ויעיל מאד לבטל כוחות החיזונים, ואין צריך להסיר מעליו אלא צמינתו לצית המרחק, וראיה לדבר ממה שאמרו בגמ' מנחות שכשנכנס דוד למרחק וראה עצמו ערום אמר אי לי שאני ערום מן המצוות עד שנסתכל במילה וכו', ואם צמינתו "ישן" היה מסיר ציצית קטן למה לא היה מטער בכל לילה שהיה נשאר בלי שום מצוה (וקצת ז"ב, מדוע כתב זמן שהיה "ישן", והרי דוד לא היה ישן אלא שית נשמיין בלילה, ואולי לכך לא הסיר מדין שניה, אולם היה לו לומר כל לילה ללא יחס לשניה, וז"ב. ולכאורה יש כאן גדר חדש, "וראיתם", וזמן שאדם ישן אינו רואה, וז"ע), אלא ודאי שאין זמן שיהיה פטור מן הציצית קטן אלא דוקא במרחק, עכ"ל.

ונראה שכפשוטו פטור במרחק, כי נצרך לרחוק גופו, ולהסיר הטלית. ועוד, כי זהו ציון לציצית שרוחץ עמה, כי מתלכלכת מכל המים המלוכלכים שמוסרים מגופו. ועוד נראה שדין חיוב ציצית הוא דין בכסות שלובש שחייב ציצית, אולם אם אין דרך לכסות גופו ציצית המרחק, גם אם לובש שם טלית, פטור מציצית, כי אינו נקרא אשר תכסה בה, כי אין דרך לכסות שם, והצן. ועיין בגדי קודש אשר לאהרן (תשובה לחכמי המערב, שאלה ג, אות ע"ה).

וכתב עוד שם (דרושי יו"כ, הקדמה) וז"ל, המנהג שלא להתעטף בציצית בליל יו"כ מנהג נכון הוא, וטעם המנהג הוא, כי לעולם סוד הטלית הוא אור"מ אל ז"א אם צמינת ציצית קטן דעיצור או דיניקה או דגדלות, ולכן בליל יו"כ שאז שליטת הנוק' רחל, לפי שמדת לילה גוברת בלילה, ואז עלתה רחל בראש התבונה כנודע, ואז אימא עילאה מקפת אותה בציצית גדול, אצל נשאר לילות שאינה עולה, לא יש מצות ציצית, ואינה נוהגת בלילה שהוא זמן הנוק', ולפי שהענין בזה נעשה מאליו ליל יו"כ ולא הוצרך אל תפלה כמבואר אללינו, לכן אין צורך לברך עליו ברכת להתעטף בציצית, עכ"ל.

וטעם נוסף לפטור טלית בציצית בלילה, עיין זוהר הרקיע (משפטים). ועיין ש"ש (דרושי ק"ש, דרוש ה, אות לה).

פשוט

על התורה

אחת מהגדרות של הא"ס היא הגדרת הפשיטות.

בשונה מהנכרא שהוא מורכב, הא"ס הוא פשוט בתכלית הפשיטות.

על העבודה

אחד מהנקודות היסודיות של העבודה היא היות האדם פשוט, והיינו התנהגות באופן של פשטות. כאשר האדם מתנהג במהלך של פשטות והוא נוגע במקום הפשוט שבנפש והוא קונה אותו לקנין בנפשו, אזי קל לאדם יותר להידבק בבורא, היות והוא פשוט וצורת הדבקות בו היא מכוח פשטות.

ואמרו: כמה דפשיט איניש דעתייה טפי מעליה (ר"ה כו ב).

וכתב בשיחות מוהר"ן אות קא, וז"ל: כבר מבאר כמה פעמים שאין צריכין שום חכמות בעבודת הבורא יתברך רק תמימות ופשיטות ואמונה. ואמר שפשיטות הוא גבוה מן הכל. כי השם יתברך ברוך הוא הוא בודאי גבוה מן הכל. והוא יתברך הוא פשוט בתכלית הפשיטות.

וכתב בתולדות יעקב יוסף² וז"ל: ובזה יובן שופר של ראש השנה, ר"ל בחדתא בראשי שנותיו של אדם יזהר בזה שיהי' של יעל פשוט... או ר"ל פשוט שיכוין להש"י לבדו שהוא פשוט בתכלית הפשיטות.

ומדרגה זו בכוחו וביכולתו של כל אחד ואחד להשיג, וגם פשוטי העם יכולים להשיגה היות והיא הנקודה השורשית הראשונה³.

ויתר על כן, פעמים רבות 'פשוטי' העם קרובים יותר אל הפשיטות, וכנודע מדברי הבעש"ט הקדוש.

^א ועיין בליקוטי מוהר"ן מהדורא בתרא סימן יט.

^ב פרשת האזינו אות ב

^ג וכתב בספר זוהר חי על בראשית דף כ"ז ע"א, וז"ל: ודע כלל גדול שקבלתי מפי מורי הקדוש מוהר"ר אברהם יהושע העשיל ממעזביש, שכל התחלות קשות, הן לעסק התפלה וקריאת שמע וכל המצות, ולכן יתחיל אדם על פי פשטות, אני יהודי ככל היהודים הפשוטים, ובהכרח לומר הדבורים, ולקיים מצות בוראי על פי פשטות וקטנות, ובלב נשבר ונמוך עד עפר, ואח"כ יעזור לו הש"י לבוא למדרגות רמות, והמבין יבין, עכ"ל. אכן לאחר מכן עבודת האדם לחזור לפשיטות. וזה עומק הפשיטות, שראשית כל המדרגות היא הפשיטות מה שהאדם מתחיל בעבודתו מתוך פשיטות, ואחרית כל המדרגות היא פשיטות האין סוף.

דע כי טרם שנאצלו

הנאצלים ונבראו

הנבראים היה אור

עליון פשוט ממלא

כל המציאות

חניות בארץ:

ספרי אברומוביץ

רח. קוטלר 5,

בני ברק

03.579.3829

ספרי מאה שערים

רח. מאה שערים 15,

ירושלים

02.502.2567

הפצת ספרי קודש

רח. דוד 2,

ירושלים

02.623.0294

רכישת ספרי הרב:

ספרי אברומוביץ

משלוח ברחבי

העולם 03.578.2270

books2270@gmail.com

U.S.A.
SHIRAH
DISTRIBUTORS
Tel. 718-871-8652

4116 16th Avenue
Brooklyn, NY 11204
sales@shirahdist.com